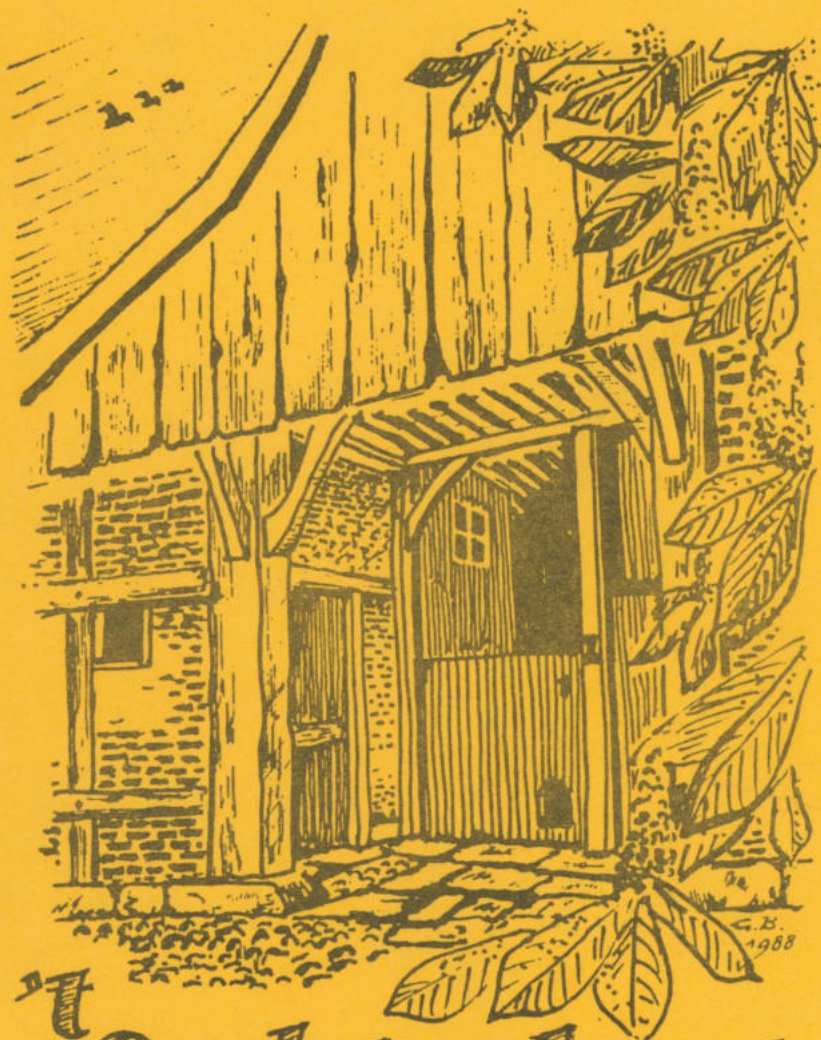

't Onderschoep

Contactorgaan van de Stichting Heemkunde Denekamp

13 e jaargang 1991 nr. 3

ISSN 0920-864 X

't ONDERSCHOER

De oude Twentse boerderijen hadden vaak een onderschoer, als een soort portaal vóór de poortachtige hoofdtoegang naar de deel. Deze toegang was voorzien van de dubbele "niendeurn", welke aaneensloten tegen de uitneembare middenstijl: n stiepel.

De stiepel kon zijn voorzien van het huismerk of een andere versiering. Bovendien had de stiepel een figuurlijke betekenis. Daarin bleef immers eens het 'broadspit' steken, dat een 'huun' of 'huunenwiefke' een brutale boerenknecht nagooide. Als n stiepel verwijderd was konden de volgela-den oogstwagens er doorrijden tot onder 't slop'. In het stiepelgat sloot 'de Lappe' uit het Aamsveen het blauwe dämpke dat de zwarte dood veroorzaakte. In Ootmarsum trekt men bij het 'vlöggein' um n stiepel.

Door het hoondergat van de niendeur konden de laatste kippen naar binnen. De hofhond Siep of Pollo kon ook 's nachts een oogje houden op het erf achter het huis. De boer zelf tenslotte kon veilig uitkijken 'oawer n ondersten niendeur'.

Het onderschoer was een veilige schuilplaats bij slecht weer. Vaak ook diende het als bergplaats voor het dagelijkse gerief, zoals 'n riesbessem, zicht, strikhaakn, ploogstraampn en de peerde-zellns'.

Menig boerenzoon zal in het onderschoer zijn liefde verklaard hebben 'an zien wich', dat dan vaak weer leidde tot een 'brulfte' en tot het voortbestaan van het Twentse geslacht.

Kortom, het onderschoer had in het leven van de Twentenaar een functie van verbinding tussen binnen en buiten. Het was een veilige bewaarplaats, het leende zich goed als uitzichtpunt en het bood plaats voor menselijke contacten. Daarom dit Onderschoer als symbool van het streven van de

Stichting Heemkunde Denekamp.

Idee voor Onderschoer als titel voor dit blad en tekst is van J.A.Veldhuis te Denekamp (1918-1979). De omslagtekening is van Gerh.Broekhuis te Denekamp.

13 e jaargang 1991 nr. 3**in dit nummer****'t ONDERSCHOER**

't Onderschoer verschijnt vier keer per jaar, aan het eind van elk kwartaal en wordt toegezonden aan de donateurs.

OPLAGE

De oplage bedraagt 1250 stuks. Abonnementsprijs: f.17,50 per jaar.

Losse nummers: f.6,- exclusief verzendkosten. Verkrijgbaar bij 't Heemhoes en bij enkele boekhandels in de regio.

KOPY

Kopy voor dit blad moet drie maanden voor verschijning ingeleverd worden bij de redactie, p/a Diepengoor 16, 7591 BW Denekamp.

Publikaties blijven eigendom van de auteur. Overname van artikelen, geheel of gedeeltelijk, is alleen toegestaan na toestemming van de schrijver of de redactie van dit blad.

REDACTIE

H.J.Asma, Willem Wegewartstr.1, 7591 TZ Denekamp; tel.(05413) 2434.

H.C.M.Boink-Wagenvoort, Diepengoor 16, 7591 BW Denekamp.

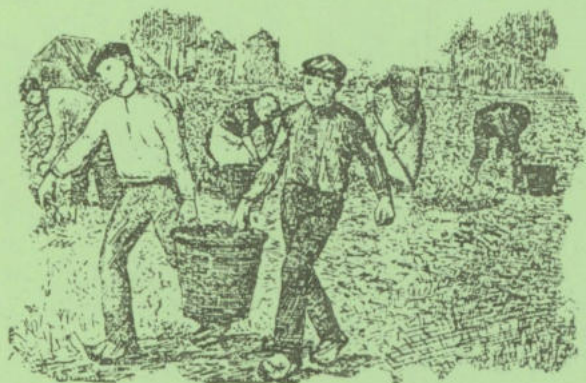
W.A.J.Nijhuis, Kasteellaan 4, 7591 PJ Denekamp, tel.(05413) 1453.

J.A.den Ouden, de Roerdomp 42, 7591 JB Denekamp; tel.(05413) 2800.

H.Boink, Diepengoor 16, 7591 BW Denekamp; tel.(05413) 2261; (eindredacteur).

- 1 n Woord van te veurtn.
H.Boink
- 3 Niejs van 't Heemhoes.
- 11 Voor u, door u.
Samenstelling H.Boink
- 13 Uit de krant van nu.
H.Asma
- 15 De met "geweld" omgeworpen
school in Lattrop.
J.A.den Ouden
- 19 't Goor opknappen.
H.Stoltenkamp
- 25 Onze straatnamen.
H.Boink, W.A.J.Nijhuis en
J.A.den Ouden
- 27 Herinneringen aan het ver-
zet in Denekamp in 1940-
1945 (slot)
- 35 Sint Maarten.
W.A.J.Nijhuis
- 41 Invoering reinigingsrech-
ten in Denekamp in 1941.
H.Boink
- 43 Spreuken en gezegden.
J.A.den Ouden
- 47 Het erve Lölf.
R.F.A.Rorink (slot)
- 51 Herinneringen van een vroe-
gere boer en een oud
schoenmaker. (I)
H.Asma
- 57 De onverdeelde helft.
H.A.Benneker
- 59 Bedrijvigheid in Denekamp.
H.Boink

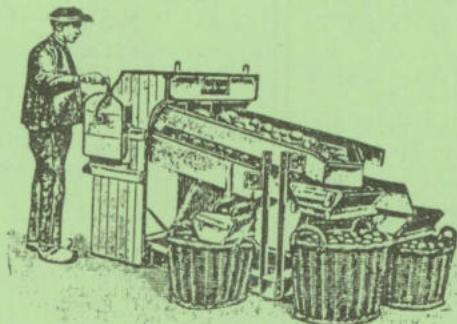
Landbouw in de spiegel van de historie

Tuffel stekkn met de greep
gaddern met n koarf
schuddn

Tuffel rooin met ne mesien
gaddern met n koarf
schuddn

Tuffel rooin, gadder, schuddn
hoast zonder meansenhaand
in een'n gaank
de tied van noe

Wat een zomer hebben we (gehad), niet? Temperaturen tot boven de dertig graden, waren geen uitzondering. Voor de zonliefhebbers kon het niet op. Een zomer die uitnodigde gevolg te geven aan de veel gepropageerde vakantie-in-eigen-land.

De afgelopen maanden hebben we dan ook veel gefietst door ons mooie Twenteland en het aangrenzende Duits gebied. Zelfs onze eigen gemeente hebben we eens opnieuw verkend. Er blijven van die plekjes, waarvan je het bestaan amper nog weet, als je daar een jaar of tien niet meer bent geweest.

Opgefallen zijn ons vooral de veelkleurige wegranden en slootkanten.

Het is nog maar recent dat bermbeheerders andere onderhoudsmethoden toepassen. Nog tot voor kort was (overdadig)sputten dé oplossing voor goedkoop berm- en slootbeheer. Dat dit uiterst schadelijke gevolgen had voor de natuur (plant en dier .... en mens) werd aanvankelijk niet onderkend. Toch was het provinciaal bestuur van Overijssel in 1970 al op haar hoede toen ze gemeenten en waterschappen aanmaande tot terughou-

dendheid bij gebruik van chemische middelen bij berm- en slootbeheer. Het besef begon te groeien, dat op deze wijze niet verder kon worden omgegaan met de natuur, wat o.m. zou leiden tot een bedreiging van de kleinste onder de diersoorten, de insecten. Sinds enige tijd wordt ook ingezien dat het kostbare gemilimeter van wegbermen overbodig is, waardoor bedreigde flora weer kansen krijgt.

Weg- en slootbeheerders krijgen steeds meer oog voor plant en dier. Wegen gesierd met bermen vol prachtige bloemen in kleur, rijk geschakeerd vertellen hun jaarlijks verhaal en geven variatie aan een landschap, dat in overdaad lijkt voorzien van groene snijmaïs, een veredelde soort van de in 1492 door Columbus in Europa ingevoerde maïs.

Dergelijke wegbermen zijn een lust voor het oog van elke fietser en wandelaar en bieden enige compensatie voor de helaas verdwenen bonte wei van weleer.

Dat is dan de beloning van meer natuurlijk beheer, dat uiteindelijk zal leiden tot een milieu, waarin weer plaats is voor minder zichtbaar leven als vlin-ders, spinnen, kevers, slakken en wormen, die als gevolg van menselijk handelen in aantal toch al zo achteruitgaan in ons land.

Zo zie je maar waartoe veranderde inzichten kunnen leiden. Overigens heb ik dit beeld in Duitsland al op vele plekken jaren eerder mogen ervaren. Milieuvriendelijke berm- en slootbeheer is daar kennelijk al langer toegepast.

Met elkaar kunnen wegbermen en slootkanten in ons land best een groot natuurgebied gaan vormen, als overal verantwoord beheer wordt gepleegd. Alleen al in de gemeente Denekamp is zo'n 300 kilometer aan wegen en paden. Het begin is er.....

Geern töt tookn moal.

H.Boink

Denekamp, 24 augustus 1991

NIEJS VAN T HEEMHOES

In deze rubriek wordt u door bestuur en redactie op de hoogte gehouden van de ontwikkelingen binnen de Stichting Heemkunde. Ook kunt u hierin o.m. nieuws vinden van werkgroepen, van excursies, lezingen en tentoonstellingen.

CONTRIBUTIEBETALINGEN 1991

Ondanks diverse bekendmakingen en de bij het vorige Onderschoer bijgevoegde herinnering zijn er nog steeds 48 donateurs, die hun contributie over 1991 niet hebben afgedragen.

Bij deze vragen we hen dan ook nogmaals vriendelijk dit even in orde te willen maken. Dan zijn we daar ook weer klaar mee en u bent van dat gezeur af. Alvast hartelijk dank.

J.Zanderink.

NIEUWE DONATEURS

Op 26 juli 1991 telt de Stichting Heemkunde Denekamp precies negenhonderd en negentig donateurs. De duizendste is dus duidelijk in zicht. Het is een kwestie van tijd en we zijn met u uiteraard zeer benieuwd wie deze "ereti-

tel" zal mogen dragen. Vanzelfsprekend zal het bestuur dat niet onopgemerkt voorbij laten gaan.

Als nieuwe donateur zijn de afgelopen periode ingeschreven:

G.Bruns, Venweg 7 Denekamp;
G.Lohuis, de Havik 7 Denekamp;
G.J.Wolkotte, Molenweg 20 Limmen;
J.H.Lohuis, Vleierweg 3 Lattrop-Breklenkamp;
A.G. Roeleveld, Korenmorsweg 9 Denekamp;
A.L.M.Lage Venterink, de Karekiet 17 denekamp;
J.R.G.van Driest, Boterbloemstraat 39 Denekamp;
F.S.Schutte, Voskampweg 9 Denekamp;
J.Westerhof, Veldzijde 7 Deurningen; Fam.U.Westerhof-Dierker, Horstlaan 34 Almelo;
Mevr.Kip-Groente, Beukersmolenweg 9 Oldenzaal;
J.Niehof, Disseroltweg 52 Lattrop;
J.G. Oude Griep, Lattroppeerstraat 130, Denekamp;
A.M.Feriks, Past.Knuifstraat 18 Denekamp;
G.Zwiep, Penninksbrugweg 1 Denekamp.

J.Zanderink.

REIS NAAR THÜRINGEN EN BEIEREN

Van 12 t/m 15 mei 1991 organiseerde de Heimatverein Metelen een vierdaagse bustocht naar Beieren en Thüringen, een reis waaraan ook tien donateurs van onze Stichting hebben deelgenomen. Een kort verslag van deze tocht.

Zondagmorgen 12 mei 1991 vertrok de bus om zes uur vanuit Metelen. Ongeveer viereneenhalf uur later werd de stad Eisenach en de erbij gelegen Wartburg bereikt. In deze burcht leefde in de 13de eeuw de heilige Elisabeth van Hongarije. Zo'n drie eeuwen later zocht Maarten Luther er bescherming, omdat hij vogelvrij was verklaard door de Rijksdag in Worms. Nadat nog een tocht door het Thüringer woud was gemaakt, werd het hotel opgezocht.

De tweede dag begon met opnieuw een rondrit door dezelfde streek, waarna de stad Weimar bezocht werd. Middelpunt van deze oude stad is de Stadskirche, waar Bach organist is geweest. Verder is daar het vroegere woonhuis van de dichter Goethe en het Schillermuseum.

Na de middag werd het voormalige concentratiekamp Buchenwald bezocht, waar de gevangenenbarakken zijn verdwenen, maar waarvan de omtrekken op de grond staan aangegeven. Op de derde dag werden de steden Bamberg en Bayreuth bezocht. In de dom van Bamberg ligt paus Clemens II begraven en Bayreuth is vooral bekend als de stad van de componist Richard Wagner. In deze stad werd ondermeer de concertzaal bezocht, die speciaal is gebouwd om de opera's van deze componist uit te voeren, elk jaar één maand lang. Wie een voorstelling wil bezoeken, moet wel ongeveer 9 jaar wachten, voor hij

voor veel geld een toegangs-bewijs kan kopen.

De vierde dag werd op de terugreis de stad Coburg in Beieren bezichtigd en de bij de stad gelegen veste met dezelfde naam. Deze vesting, op een hoogte van 460 m gelegen, bevat een museum, waar behalve oude schilderijen ondermeer veel oud oorlogsmateriaal uit de middeleeuwen is te vinden, zoals een heel "legertje" harnassen en zelfs enkele opgezette paarden met geharnaste en met lange speren gewapende ridders. Al met al bevat dit museum uitgebreide en indrukwekkende collecties. Op woensdag 15 mei om ongeveer negen uur 's avonds was het Denekampse gezelschap terug in het dorp, boordevol indrukken van deze vier-daagse reis, die zoals gewoonlijk weer uitstekend was voorbereid door Metelens Heimatverein-voorzitter Paul Mensing.

H. Asma.

SAMEN MET HEIMATVEREIN METELEN NAAR DRENTHE

Door onze Stichting is op zaterdag 1 juni 1991 een bustocht georganiseerd, waaraan werd deelgenomen door leden van de Heimatverein Metelen en van onze Stichting.

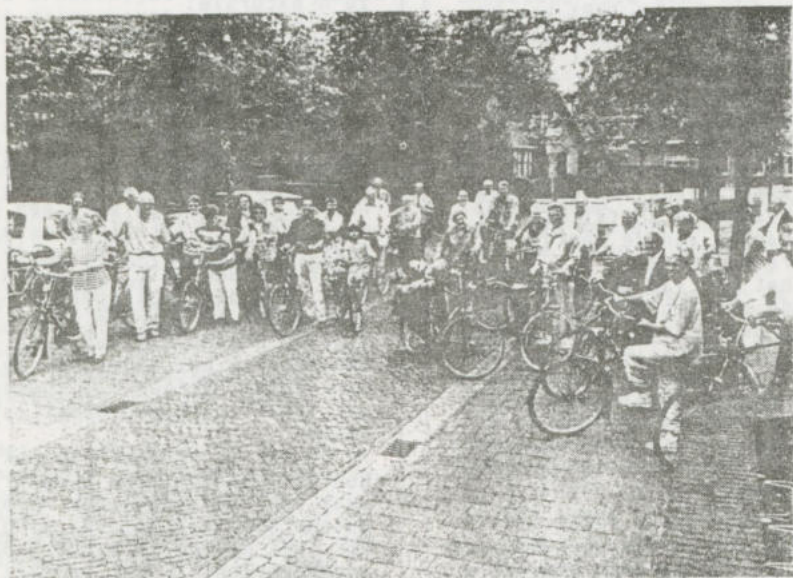
Om half negen vertrok het gezelschap van 54 personen via Emlichheim naar Schoonebeek waar koffie met gebak klaar stond. In het betreffende restaurant kon vervolgens een dia-serie over oliewinning bekijken worden. Aansluitend was er een leerzame rondrit door de olievelden en door oud-Schoonebeek.

Daarna vertrok de bus richting Schoonoord. Onderweg werd het prachtige hunebed "De Pape-loze Kerk" bezichtigd.

In Schoonoord stond op het programma een bezoek aan openluchtmuseum Ellert & Brammert waar onder meer te zien is

Openluchtmuseum Ellert en Brammert
te Schoonoord

Fietstocht naar Lingen
op 14 juli 1991

hoe turfstekers in de vorige eeuw in plaggenhutten leefden. In het restaurant op het museumterrein hebben de deelnemers aan dit uitstapje zich tegoed gedaan aan een uitgebreide Drentse koffietafel, compleet met koffie uit kraantjeskannen, waarbij van die echte kommen.

Na het eten en de bezichtiging van het museum ging het verder naar Orvelte, een neder-saksisch kijkdorp onder Westerbork. Hier kon iedereen op eigen gelegenheid rondwandelen.

Even over zeven was de bus weer terug in Denekamp. Een zeer geslaagde tocht die, te horen aan de reacties van de deelnemers, voor herhaling vatbaar is. We zullen zien!

H.Boink.

EXCURSIE NAAR BOERDERIJ

Zaterdag 1 juni 1991 was het om 9.30 uur bij de watermolen van Singraven al een drukte van jewelste. Vanaf daar vertrokken 25 rangers (jeugdleden van het Wereld Natuur Fonds) naar de boerderij van de fam. Goselink aan de Kampstieweg. De organisatie van deze activiteit was in handen van de werkgroep Flora en Fauna.

Op het erf van Goselink en in de schuren was te zien, waar het stukje vlees groeit, dat wij dagelijks op ons bord krijgen. Sommige kinderen denken dat de melk in de melkfabriek met een machine wordt gemaakt. Op de boerderij mochten ze de koeien van dichtbij bekijken.

Op de boerderij leven niet alleen koeien en varkens maar ook veel vogels en bloemen zijn er aan te treffen. De zwaluwen waren bezig met de nestbouw, terwijl de kerkuil sinds vorig jaar ook weer in Dene-

kamp broedt. De leden van de werkgroep Flora & Fauna hebben de afgelopen jaren tientallen broedkasten gemaakt en opgehangen.

Het is echter een nachtvogel. Overdag houdt de kerkuil zich net als de rans- bos- en steenuil schuil. Om de kinderen toch kerkuilen te laten zien hebben wij opgezette uilen geleend van museum Natura Docet.

Ook werden dia's vertoond over het leven van de kerkuil. In 1989 waren in Twente 50 broedparen. Vorig jaar waren het er al 70.

Boeren zijn over het algemeen blij, dat er op hun erf weer uilen broeden.

Voor de kinderen van het W.N.F. was dit een onvergetelijke en leerzame dag, waar ze nog lang aan terug zullen denken.

Vanwege de grote belangstelling organiseert Flora & Fauna volgend jaar misschien weer zo'n excursie.

J.Bruns.

EXCURSIE NAAR STEINFURT

Zondag 9 juni 1991 was de excursie naar Steinfurt (Westfalen). Bezichtigd werd een deel van het kasteel Burgsteinfurt, dat in bezit is van de graaf van Bentheim tot Steinfurt, die daar ook woont. Daarna was er voor de ruim vijftig deelnemers aan deze excursie in het aangrenzende park Bagno "Kaffee mit Kuchen", wat ieder zich goed heeft laten smaken.

Na de koffie werd een bezoek gebracht aan de stad Borghorst, waar het indrukwekkende Heimatmuseum doel van bezichtiging was. Het museum is sinds 1982 ondergebracht in het voormalige raadhuis en bevat o.a. collecties van div. ambachten tot een complete boerenvoortvaring op de zolder van de tweede

verdieping.

Het museum is steeds de tweede zondag van de maand vrij te bekijken van 13.00 - 17.00 uur. Rond half zeven was de bus weer terug in Denekamp. Ondanks dat het weer die zondag niet alles was, konden de deelnemers toch terugzien op een geslaagde excursie.

H.Boink.

NATUUREXCURSIE 'T GOOR

Op 9 juni 1991 organiseerde de werkgroep Flora & Fauna een natuurwandeling op het recreatiepark 't Goor te Denekamp.

Evenals vorig jaar vertelden de heren G.Lohuis en J.Schiphorst van de Denekampse bijvereniging over het nijvere bijenvolk.

In het voorjaar bezoeken de bijen de katjes van wilgen in de broekbosjes rond de ijsbaan, de Hilgenhorst, Singraven en het Diepengoor. In de zomer halen ze veel voedsel uit de bloeiende lindebomen. De paarse heidevelden in de nazomer worden eveneens druk door bijen bezocht. Veel bijen worden hierbij echter slachtoffer van spinners. Toen de heide nog bezocht werd door schaapskudden, werden de spinnewebben steeds stuk gelopen.

Wie belangstelling heeft voor het houden van bijen en ook eens kennis wil maken met het iemkersvak, kan zich opgeven bij de heer Lohuis (tel.05413) 3607.

Het tweede gedeelte van de excursie ging naar het broekbosje in 't Goor en de ijsbaan. Tot grote vreugde groeien hier, dankzij het werk van enkele vrijwilligers, weer vele zeldzame moerasplanten, zoals die hier 50 jaar geleden al door meester J.B.Bernink werden aangetroffen.

De werkgroep Flora & Fauna

is van mening dat zij bij het overleg over natuurontwikkeling in Denekamp wat méér betrokken zou moeten worden. Ernstige fouten, zoals die in het verleden bijv. in 't Goor gemaakt zijn, kunnen dan voorkomen worden. Veel geld en energie kan dan bespaard worden.

't Goor is een uniek natuurgebiedje en kan prachtig gebruikt worden voor recreatieve en educatieve doeleinden.

J.Bruns.

GESLAAGDE FIETSTOCHT NAAR LINGEN

De werkgroep Flora & Fauna organiseerde zondag 14 juli 1991 een fietstocht door Duitsland. Vijftig personen namen hieraan onder prachtige weersomstandigheden deel. De tocht was uitgezet door Anton Groeneveld. Via het Denekamperveld ging het langs kanaal Almelo-Nordhorn de grens over.

De tocht ging door een gebied waar de meeste deelnemers nog nooit geweest waren. Verschillende keren werd onderweg gestopt om de ouderen en de kinderen op adem te laten komen. Een natuurgids vertelde het een en ander over de wilde bloemen. Vervolgens arriveerde de groep in Hanekeveer aan de oever van de Ems in Lingen, waar ook een kerncentrale staat. Daar werd een uitgebreide picknick gehouden. Daarna werd de geweldige stuwdam in de Ems bezichtigd. Anderhalf uur later stapte iedereen goed uitgerust weer op de fiets om de tocht langs de Ems voort te zetten.

In Schepsdorp werd nog een mooie kerk bezichtigd. Na verscheidene pauzes werd de terugreis naar Nederland aanvaard. Eenieder was het er over eens dat het een mooie dag was geweest, die zeer ze-

ker volgend jaar voor herhaling vatbaar is.

J.Bruns.

INTRODUCTIE FIETSRUTE METELN - DENEKAMP

Op zaterdag 24 augustus 1991 is een groep van 45 personen van onze stichting naar Metelen gefietst. Rond half drie vertrok het gezelschap vanaf 't Heemhoes onder begeleiding van een achttal personen van de Heimatverein Metelen.

Gereden werd de (nog te markeren) fietsroute Metelen-Denekamp, die ca. 38 km lang is en door fraaie stukken natuur loopt o.m. via het Reitergut Arnink. Daar werd ook een koffiepauze ingelast. Ondanks dat donkere wolken zich af en toe opstapelden, hebben de fietsers van regen hoegenaamd geen hinder ondervonden. Met twee keer bandenpech, "nen platt'n", zoals ze in Metelen ook zeggen, kwamen met enige vertraging rond half zeven aan bij het Molenmuseum. Daar werd de aangekondigde feestavond gehouden. Muziekvereniging "De Eendracht" was al in vol ornaat aan het musiceren. Tussen de muziekstukken door waren optredens van een volksdansgroep van de Heimatverein Metelen, bestaande uit jonge mensen, en werden verschillende voordrachten gehouden.

Heimatverein-voorzitter Paul Mensing benadrukte in zijn toespraakje het belang van dit soort uitwisselingen en sprak de hoop uit, dat de gezamenlijke fietsroute van de Stichting Heemkunde en de Heimatverein Metelen spoedig meer vorm zal krijgen, zodat deze wellicht in 1992 -het jaar van de open grenzen- in gebruik kan worden genomen. Als dank bood onze stich-

ting een portret van Huis Singraven aan.

Rond half elf werden de Dene-kampers weer met de bus naar huis gebracht.

H.Boink.

NIEUWE AANWINSTEN

De bibliotheek is de afgelopen maanden met de volgende boeken aangevuld.

Das H.kreuz in der St.Lamber-ti Kirche Coesfeld. nr.552.

Verslagen en mededelingen Overijssels Regt en Geschiedenis 1946/1947. nr.553, 554.

De veldbode, goedkope bibliotheek voor land- en tuinbouw. nr.555.

Twentsch Missieboek 1924. nr.556.

R.K.Landbouw-huishoudschool 25 jaar (Denekamp). nr.557.

25 Jaar Willibrordusschool (Noord Deurningen). nr.558.

De kerkklokken van St.Willibrord. nr.559.

De Knik en Omstreken, een buurtver. in woord en beeld. (Denekamp) nr.560.

De laatste melkbus. nr.572.

"Te proat'n valt 'r altied", (landschapszorg boerenbedrijf). nr.573.

Gemeentelijke monumentenzorg op de rails. nr.574.

Nedersaksische studie, Dialect. nr.575.

Sportclub Denekamp 40 jaar. nr.576.

Ren- en Toerclub O.W.C.40 jaar. nr.755.

Afscheid Herman Snoeijink 1966-1990 (Denekamp). nr.756.

Jaar te kijk (fotoboek) 1979, 1980, 1981, 1982. nr.757, 758, 759, 760.

World Press Photo (fotoboek).

1980 t/m 1984.
nr.761 t/m 765.

D.Asma-ten Broeke.

SCHENKINGEN

De afgelopen drie maanden zijn de volgende schenkingen binnengekomen.

- * Fam.Beyerink, Tilligte, damesmantel.
  - * A.Westerhof, Denekamp, 1 plakboek Denekamp, 1 schotel "Deutsche Wehrmacht", stopwol, foto's en kaarten, serie distributiebonnen, enkele oorlogsdocumenten 40/45, foto's van Koninklijk Huis.
  - * H.Meek, Denekamp, 2 jaar-boeken Overijssels Regt en Geschiedenis 1946-1947.
  - * Mevr.Punt, Denekamp, oud schildershemd; ouderwets kinderhemd en zwempak.
  - * Pastor Heuven, Denekamp, 2 vroeger door r.k.geestelijken bij feestelijkheden gedragen zwarte sjerpen.
  - * F.Olde Dubbelink, Denekamp, een door Olde Dubbelink sr. met de hand vervaardigd deurscharnier ($\pm$ 70 jaar oud).
  - * Uit Metelen een Sniezooomp. (Inmiddels gerestaureerd door Gerh.Brookhuis uit Noord Deurningen met medewerking van Herman Nolten uit Denekamp).
  - * NN.: een klapbokse.
- J.A.den Ouden.

VELDNAMENBOEK DENEKAMP

Op 6 november 1991 zal het door de Stichting Heemkunde Denekamp uit te geven boek "Veldnamen in gemeente Denekamp" verschijnen.

De prijs van dit ruim honderd

pagina's tellende boek zal f.19,50 zijn.
Het boek is verkrijgbaar op 't Heemhoes, waar ook meer informatie over het boek is te krijgen.

H.Boink.

HEEMKUNDIGE AKTIVITEITEN

- * 19 november: najaarsbijeenkomst St.Heemkunde Denekamp in Zalencentrum Knippers te Denekamp; aanvang 20.00 uur. Thema: familienaamonderzoek. Sprekers: Kooiman en Tjoonk.

Musea

Huize Keizer te Denekamp, tel. (05413) 1003.

Open: ma/vr 9-12, 14-16, zo 14-17.

Tentoonstelling:

- 6 okt. - 10 november 1991 schilderijen De Maar cs.
- dec. - jan.1992 vrijetijds-kunstenaars uit Metelen en Denekamp.

Molens

Watermolen Singraven.

Open: op afspraak.

Nicolaasmolen te Denekamp.

Open: zaterdag 10-12.

Oortmanmolen te Lattrop.

Open: zaterdag 10-12.

Westerveldmöl te Tilligte.

Open: zaterdag 10-12.

Metelen:

Molenmuseum: o.a. watermolen; houtzagerij, landbouwwerktuigen; keukeninrichting; kaasmakerij en sigarenfabriecage.

Open: 1e zondag van de maand t/m november 12-18 uur.

Museum Eisenbahn Metelerland.

Open: 1e zondag v.d.maand, 12-18 uur.

Vogelpark Metelerheide.

Open: ma/zo 10-18 uur.

H.Boink.

Op een onlangs gehouden bijeenkomst van de werkgroep Dialect en Folklore kwam ter sprake de geluiden, die men maakt (e) om huisdieren te lokken.

Bij het woord huisdieren wordt tegenwoordig al gauw gedacht aan een hond, kat of parkiet. Gaat men echter te rade in wat oudere woordenboeken dan vindt men onder huisdieren o.a. vermeld: koe, varken, paard en geit.

Bij de automatisering, die ook in de veehouderij heeft plaatsgevonden, kan men zich dit nog maar amper voorstellen. Zoals vroeger op bijna ieder boerenerf kippen rondscharrelde ziet men dat tegenwoordig nog sporadisch. Ook het houden van een "veerkn in 't schot" om in november voor eigen gebruik te slachten, gebeurt nog maar weinig.

Terugkomend op de lokgeluiden, die men maakt (e) om diverse dieren naar zich toe te halen, heeft de werkgroep Dialect getracht deze zo goed mogelijk weer te geven en te omschrijven. Om uit de school te klappen.... e.e.a. ging wel gepaard met de nodige humor. Het zal best kunnen dat de geluiden nog verschillen per plaats of buurtschap.

Varken: mot-mot-mot-mot.

Koe : kom dan, kom dan.

Kalf : kies, kies, kies , kies.

Kip : kju, kju, kju, kju.

Eend : piel, piel, piel, piel.

Gans : goi, goi, goi, goi.

Konijn: truk truk, truk truk. Om een paard te roepen wordt meestal een geluid tussen de tanden gemaakt of in de handen geklapt.

J.A.den Ouden.

De nieuwe cursusbrochure voor amateurhistorici en museummedewerkers in Overijssel en Gelderland is weer verschenen.

In de brochure staan zo'n 35 cursussen in drie groepen: cursussen voor museummedewerkers en museumbesturen, cursussen voor amateurhistorici en tenslotte cursussen op het gebied van monumentenzorg. Naast deze cursussen zijn ook diverse studiedagen en lezingen opgenomen. Behalve vertrouwde cursussen als lezen van oud schrift en plaatselijk archiefonderzoek is er dit jaar een aantal nieuwe activiteiten. Nieuw is bijv. de cursus Streekromans in Oost-Nederland en de studiedag Historische films.

De cursusbrochure kan gratis besteld worden bij de Culturele Raad Overijssel, Jacob Catsstraat 25, 8023 AE Zwolle; tel. (038) 537527.

H.Boink.

DENEKAMP, 12 Juni. In de heden gehouden vergadering van den raad werd besloten in de kosten van herstel van den grintweg Almelo - Ootmarsum - Denekamp, met de daarin gelegen bruggen en duikers, bij te dragen tot een bedrag van f 5000.

— Tengevolge van de overstroming der Dinkel zijn in de buurtschappen Tilligte, Lattrop, Brekkelpamp en bij Denekamp veel hooi- en bouwlanden ondergelopen, hetgeen veel schade veroorzaakt. Om een gedeelte van Tilligte (wat nog vrij gebleven is) te behouden, wordt door de brigade marechausse en de boeren „de wal" langs het Agelerbroek bewaakt, daar ze voor het doorsteken bevreesd zijn.

N. v. d. D.

Uit: Weekblad v.Old. e.o.

20-6-1891

VOOR U, DOOR U

Deze rubriek is bedoeld als contactmogelijkheid met en voor onze lezers, waarbij met name gedacht is aan vragen, opmerkingen en suggesties. Daarnaast biedt deze rubriek de redactie ook de mogelijkheid vragen aan u te stellen.

De heer Wilbers laat vragen of het woord "bekleedsel" bekend is.

*****

De heer Nijhuis laat weten dat "ne bungel" (zie Ouderschoor 1/1991) ook een schommel is.

*****

De werkgroep Dialect en Folklore zou graag de juiste betekenis willen weten van de volgende woorden: wiedoelichtig, iesbostigen boom en ne deurnsind.

*****

Van de heer A.A.J. Haamberg uit Oldenzaal kregen we de volgende reactie.

Ploegstraampn of bouwstraampn is een soort houten vork, die de boer bij het ploegen gebruikte om mestkluiten in de ploegsnede te drukken. Ook kon hij de paarden er mee sturen door tikjes op de leidsels te geven.

Schotvoork: Dit is een vork met twee hele korte tanden en

een zeer lange steel, waarmee de opgebonden schoven rogge op de wagen, zolder of roggemijt werden 'opgestoken'.

Tot slot vraagt hij de betekenis van het woord "kortsns".

*****

Gelezen in het orgaan van een familiestichting.

In een boek had iemand een prachtige foto aangetroffen van een graf op een kerkhof van N.N. De foto was ongeveer twintig jaar geleden genomen. Er was nog hoop dat het graf bestond. De schrijver van het artikel ging er op een goeie dag met zijn zoon van acht op onderzoek naar toe. Het hele kerkhof werd doorkruist, wat bij elkaar wel drie kwartier in beslag nam. Het bewuste graf werd evenwel niet gevonden. Bij het verlaten van het kerkhof merkte de achtjarige zoon op, dat het allemaal veel eenvoudiger had gekund als ze de mensen in alfabetische volgorde hadden begraven.....

*****

In de Twentsche Courant van 22 april 1991 stond op de voorpagina onder de kop "Facelift voor Drentse hunebedden" o.a. het volgende te lezen.

"De eeuwenoude grafmonumenten die 5000 jaar geleden in de ijstijd vanuit Scandinavië in ons land terecht kwamen, zijn aangetast door de invloed van het weer". Een opdringerige vorm van geschiedvervalsing. Alsof grafmonumenten met gletsjers naar hier zijn vervoerd.

In de Grafschafter Nachrichten van 15 juli 1991 wordt er melding van gemaakt dat in Hitzacker een "Langhaus" wordt nagebouwd. Deze type boerderij dateert uit de bronstijd (1300 - 700 v.Chr.) Bij een opgraving in 1989 was het grondpatroon ervan ontdekt.

In dezelfde krant van 18 juli 1991 stond o.m. te lezen dat de "Heimatbund" in Schleswig-Holstein het dialectgebruik onder wettelijke bescherming wil brengen net zoals gebouwen onder monumentenwacht vallen. Hiermee wordt wel duidelijk aangegeven hoe het is gesteld met het gebruik van het "plat-duuts".

In Duitsland zou men deze zorg ook moeten uitspreken over voormalige concentratiekampen. Het lijkt dat men daarmee lichtzinniger omgaat dan met het bewaken van het dialectgebruik.

*****

Wie kan ons wat vertellen over "t tuffelstoomn"? Zijn hiervan toevallig ergens nog foto's?

En wie weet nu in de gemeente Denekamp nog "tuffel-kealder" te staan? We willen er graag een foto van maken.

Nog een paar dialectwoorden, die ik de afgelopen maanden heb gehoord: eenieupig, ulken-kniepe. Wie reageert?

Reacties zoals gewoonlijk:
Diepengoor 16, 7591 BW Dene-kamp of 't Heemhoes, Kerkplein 4, 7591 DD Denekamp.

Samenstelling: H.Boink.

De Notaris ten Pol

zal op aanstaanden Dinsdag den 18 Augustus, des middags om 12 uur, ten huize van den logementhouder VAN BLANKEN te Denekamp, publiek verkoopen:

1. Het Boerenerven

„MEIJERINK”,

zeer gunstig gelegen te Beuningen, nabij den straatweg van Oldenzaal naar Denekamp, bestaande uit een goed gebouwd huis en schuur, met bij- en omgelegen best wei-, hooi-, bouwland en heide, samen groot ruim 12 bunders, staande bij inzate in 8 perceelen op de geringe som van f 3001.

2. Het daaronder behoorend en afzonderlijk verhuurd plaatsje „NIE-LAND”, groot circa 7 bunders, staande op f 1120.

3. Een perceel Groengrond,

met bijgelegen heide »ZEISEN-KAMP” genaamd en een perceel bouwland »HET VRIJE STUK” samen groot circa 9 bunders, staande op f 565.

Een en ander zeer geschikt gelegen voor Heerenboerderij en jacht en visscherij.

Aanvaarding gedeeltelijk dadelijk en Jacobi en November 1892.

Nadere informatiën, kaarten en lijsten ten kantore van den Notaris.

Aanwijzing der perceelen geschiedt door den verkooper G. ZANDERINK op Meijerink.

Uit: Weekblad v.Old. e.o.
22-8-1891

UIT DE KRANT VAN NU

In het afgelopen kwartaal zijn uit de regionale kranten verschillende berichtjes voor u genoteerd. Deze artikelen zijn allemaal uitgeknipt en worden bewaard om te raadplegen.

De gebruikte afkortingen staan voor: Tw.C.: Twentsche Courant; Tub.: Dagblad Tubantia; Vizier: Vizier op Noord Oost Twente; Nbl.v.Old.: Nieuwsblad voor Oldenzaal en omgeving.

Toekomst voormalig stationsgebouwtje in Denekamp onzeker. (Tw.C.14-5-1991).

Nieuw Twents woordenboek in de maak. Een herziene en uitgebreide versie van het woordenboek van Dijkhuis. (Tw.C. 15-5- + Tub.16-5-1991).

"Twentse sprook" op de bres voor het goede verhaal in rubriek "Bij ons in het Oosten". (Tw.C.17-5-1991).

Expositie van Jongkind in museum Huize Keizer. (Tw.C.+ Tub.18-5-1991).

Christelijke basisschool Breklenkamp op 28 juni 1991 definitief dicht. (Tw.C. + Tub. 22-5 + 22-6-1991).

Tekenaar Tneo Faes brengt Twentse gezegdes in beeld. (Tub. 11-5-1991).

Unieke expositie jubilerende Stichting Heemkunde Ootmarsum. (Tub. + Tw.C.21-5-1991).

Weerselose boer houdt evenveel van koeien als van vogels. (Tub.22-5-1991).

Scouting Denekamp viert haar 45-jarig bestaan. (Tub.28-5 + Tw.C.30-5-1991).

Historische vondst in Losser, een zgn. boomwaterput uit + 1200. (Tw.C.+Tub.28-5-'91).

De verzameling van Wiesje Spanenburg. Een artikel over haar poppenverzameling n.a.v. expositie in museum Huize Keizer. (Tw.C.30-5-1991).

"Vader van het impressionisme in Lattrop geboren". Een artikel n.a.v. de expositie over Jongkind in museum Huize Keizer. (Tub.31-5-1991).

De letterlijke rijke historie van de Commanderie van Ootmarsum. (Tw.C.1-6-1991).

Amateur-biologen al 90 jaar lang georganiseerd het veld in. Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging jubileert. (Tw.C.+Tub.3-6).

Bos-areaal in Nederland moet worden uitgebreid. (Tw.C.4-6).

Betekenis werk Cato Elderink (1871-1941) is nog altijd groot. (Tub.8-6-1991).

In rubriek "Vespertied": De tiendaagse veldtocht tegen de Belgen in 1831. Verdriet in Oldenzaal, vreugde in Enschede. (Tw.C.8-6-1991).

Vrienden van Jongkind in museum Huize Keizer. (D.W.12-6-1991).

Toch subsidie W.V.C. voor onderhoud Oortmanmolen in Lattrop. (Tw.C.14-6-1991).

Gezamenlijk project Nederlandse en Duitse historische verenigingen. Historische en reizende expositie in grensgebied in 1992. (Tw.C.+Tub.12-6-1991).

Historische Kringen op bres voor behoud Oudheidkamer Twente. Zorg over behoud Cultureel Erfgoed. (Tw.C.15-6-1991).

Boeren maken steeds vaker gebruik van de "wildredder". (Tub.18-6-1991).

Vleermuis-inventarisatie in Noord-Oost-Twente. (Tw.C.13-6+22-6-1991).

Logo's en vignetten verouderen, veldnamen behouden zegingskracht. Een artikel n.a.v. het dit jaar verschijnende veldnamenboek Denekamp. (D.W. 19-6-1991).

Jubileum-expositie in museum Huize Keizer van 60-jarige Kogelwerpbond. (tw.C.21-6-+ Nieuwsblad 2-7-1991).

100.000 Bezoekers dino-expositie in Natura Docet. (Tw.C.+Tub.24-6-1991).

De kruidenierszaak van Keizer. Een artikel over museum Huize Keizer in Denekamp. (Tub.27-6-1991).

A. den Ouden werd afgekeurd en begon met het veldnamenonderzoek. (Tub.28-6-1991).

Bunker tussen Hertme en Saasveld deel van Duits schijnvliegveld in de oorlog. (Tub.5-7-1991).

Op zoek naar opmerkelijke bomen in stad en landschap. (Tub.6-7-1991).

Nieuwbouw Sterrenwacht in Lattrop nadert hoogste punt. (Tub.10-7-1991).

Rechtvaardige prijzen voor boer een zegen voor natuur en milieu. (Tw.C.10-7-1991).

Moderne kunst en devotie in kapelletje aan de Paandersdijk in Beuningen. (Tub.11-7-1991).

J.Bruns van de werkgroep Flora & Fauna van Heemkunde Denekamp boeit toeristen met natuurkennis. (Tub.12-7-1991).

Actie voor behoud Twentse buitenplaatsen. (Tub.13-7-1991).

Vaarverbod op de Dinkel voorlopig met jaar verlengd. (Tub.13-7-1991).

Oudste boerendorp van Nederland opgegraven bij Geleen. (Tw.C.+Tub. 17-7-1991).

Natuurmuseum in Enschede bestaat 70 jaar. (Tub.19-7; Tw.C. 24-7-1991).

Oudste boom van Nederland, duizendjarige linde van Sambeek (N.Br.) krijgt opknopbeurt. (Tw.C.23-7-1991).

Vogelkastjesbouwer ziet zijn tuin als grote volière. A. Groeneveld van de werkgroep Flora & Fauna van Heemkunde Denekamp. (Tub.25-7-1991).

Koolmees legt het af tegen verzuring. (Tw.C.23-7-1991).

Derde "prentenboek" van Jan Jans verschijnt in september. (Tw.C.26-7-1991).

Eigenaren overwegen bossen af te sluiten vanwege opschorten subsidie. (Tw.C.27-7-1991).

Zuster Gonzagis, oud hoofd van de vroegere Denekampse meisjesschool, overleden. (Tw.C.31-7-1991).

H.Asma.

DE MET "GEWELD" OMGEWORPEN SCHOOL IN LATTROP

In een reeks van acht artikelen werd in 't Onderschoer jaargang 1981 t/m 1983 de geschiedenis van de Lattropper school beschreven.

De eerste aflevering begon met een verslag van een holting uit 1797, gehouden op het erve Bonke in Lattrop. Het voornaamste agendapunt op deze vergadering van de marke Lattrop was de herbouw van de school, omdat deze in 1796 door de boermannen van Lattrop "met geweld omver geworpen was". Wel was door de boermannen een andere school "opgetimmerd".

Onlangs ontvingen we van het Rijksarchief in Zwolle stukken over deze Lattropper aangelegenheid, waaruit enigszins een beeld is te vormen hoe e.e.a. zich toen heeft afgespeeld. Hoewel men naar de juiste redenen, waarom de school is afgebroken, slechts kan raden.

Beperken we ons tot de feiten, die in de archiefstukken staan vermeld.

Volgens een overeenkomst van 9 december 1741 tussen de toenmalige vrouwe Bentinck van Breklenkamp en de schoolmeester Hermen Boncke (vader van Jurrien Boncke, waarvan in 1796 sprake is) werd aan Hermen Boncke toegestaan, dat er bij het erve Tijscholte in Lattrop, eigendom van Bentinck, door Boncke een school werd gebouwd, onder voorwaarde dat, indien dit noodzakelijk was, de school weer moest worden afgebroken.

Op 2 januari 1796 gaf H.O. Bentinck opdracht de school, die dus op zijn grond stond, af te breken en wel binnen drie keer vierentwintig uur. Als reden werd opgegeven dat de school minder dan "tien schreden" van het huis van Tijscholte stond en in school vuur gestookt werd, waardoor er "ligtelijk" brand zou kunnen ontstaan, dat naar het huis zou kunnen overslaan.

Vooralsnog werd echter nog geen gevolg gegeven aan deze opdracht. Maar enkele maanden later en wel op 18 april blijft het niet bij dreigen en is het flink raak: "1796 den 20 April geeft de schoolmeester Boncke uit Lattrop aan dat in den nacht van den 18 op den 19 dezes de schole

aldaar is om verre geworpen en de posten aan stukken gebroken: doch zijnde er geen bewijs wie de daaders zijn". Bij het proces, dat later volgde, zijn vooral de getuigenverklaringen van de personen uit Lattrop, die gedagvaard werden, interessant omdat ze veel bijzonderheden vermelden.

Het proces, dat gevoerd werd tussen H.O. Bentinck van Breklenkamp en schoolmeester Boncke, ging over het afbreken van de school en werd gevoerd voor het Drostengericht van Twente.

Als getuigen werden gehoord: Jan Voet; Hermen Keuijer; Berend Zegelvoort; Albert Gooszink; Hermen Kuylen; Jannes Rothuis; Hendrik Kokkert en Hermen Hindrick Damhuis. Jan Beerninck was wegens ziekte niet verschenen. De getuigen moesten verklaringen afleggen over het gebeurde in de maand december 1795 in de school van Lattrop tijdens een vergadering, waarbij zij ook aanwezig waren. Een van de getuigen wist zelfs de dag te noemen in december "Thomasdag" (29 december).

Een samenvatting van de vragen en gegeven antwoorden.

Of de vrouw van de heer Bentinck bij deze vergadering ook aanwezig was en of er tussen haar en de ook aanwezige schoolmeester Jurrien Boncke "heftig gedisputeerd" was over het recht van eigendom van de grond, waarop de school stond. Deze vraag werd door alle getuigen bevestigend beantwoord. Belangrijk was vooral de kachel, die in de school stond en de hierbij horende kachelpijpen. Hierover werden veel vragen gesteld. Misschien wel omdat men het wilde laten voorkomen, dat hierin het gevaar lag voor zowel de school als het huis van Tijscholte. Uit de getuigenverklaringen blijkt wel dat tijdens de vergadering besloten werd om "ter voorkoming van een ruïne" de kachel met pijpen uit de school te verwijderen. Dit is ook daadwerkelijk gebeurd.

Op de vraag aan de getuigen of zij wisten dat de kachel enkele jaren geleden ten behoeve van de kinderen door de boermannen van Lattrop was geplaatst, werd ook bevestigend beantwoord.

Verdere verklaringen bevestigden dat er op de avond van de vergadering geen andere beschadiging aan de school was toegebracht. Wel wist men dat kort daarop de school uit elkaar getrokken was, zodat daarin geen school meer gehouden kon worden.

Met uitzondering van één, verklaarden alle getuigen wel op de hoogte te zijn, dat er over het afbreken van de school een proces ontstaan was tussen Jurrien Bonicke en Bentina.

Omdat de ontvangen processtukken niet volledig zijn, is niet op te maken wat de uitspraak van de rechter was en wie het proces heeft gewonnen.

Maar uit het markeboek van Lattrop over deze kwestie kan opgemaakt worden dat in 1798 de goedsheren en eigengeërfden van overheidswege gelast werden om op kosten van de marke weer een school te bouwen. Op 1 juni 1798 werd hiertoe besloten. De school diende te komen "op den Berg" (waar nu de Braakweg is), thans nog als "n Schoolbearg" bekend.

J.A.den Ouden

Volksgaarkeuken,

geopend van af Maandag 12 dezer, dagelijks, van des voormiddags 6½ uur tot des avonds acht uur, voor het verkrijgen van boterham en koffie gedurende den geheelen tijd en voor warme spijzen des middags van 11½ tot 2 uur.

Spijzen kunnen in de gaarkeuken worden genuttigd of aldaar (aan de achterdeur) worden afgehaald tegen contante betaling of tegen bons die bij den keukenmeester OVERWEG bij tientallen verkrijgbaar zijn.

Dagelijks wordt op een bord aan het gebouw bekend gemaakt welke warme spijzen verkrijgbaar zijn en tegen welke prijzen.

Voorloopig zijn de prijzen als nevenstaand vastgesteld.

OLDENZAAL, October 1891.

H. P. Gelderman & Zonen.

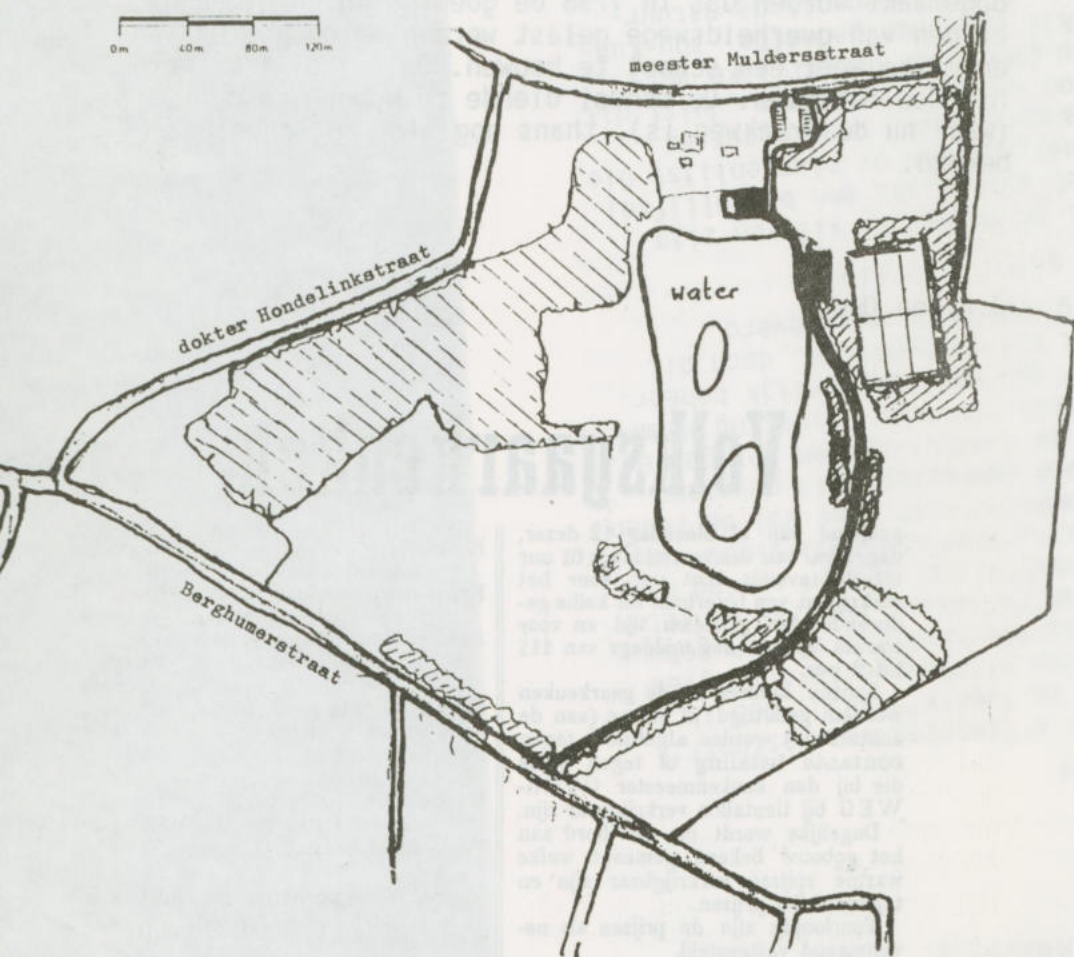
Rijstsoep, heele portie.	10 cts.
» halve »	6 »
Erwtensoepp, heele portie.	10 »
» halve »	6 »
Aardappelen met groenten, heele portie.	10 »
halve »	6 »
Bruine boonen, heele portie.	10 »
» halve »	6 »
Boterham	3 »
» met kaas.	5 »
Rundvleesch, heele portie	10 »
» halve »	6 »
Spek, heele portie	10 »
» halve »	6 »
Worst, heele portie.	10 »
» halve »	6 »
Koffie met suiker	4 »
» zonder »	2½ »
Bier, per flesch	12 »
» halve flesch	7 »

Uit: Weekblad voor Oldenzaal e.o.
10-10-1891

N

0m 40m 80m 120m

Recreatiepark 't Goor te Denekamp

inleiding

In de epiloog bij de laatste aflevering van Westhoff's artikel "Beken en beekdalen in Twente" (1990) heb ik toegezegd dat ik zou proberen een artikeltje te schrijven over wat er mijns inziens met het Goor zou moeten gebeuren om er weer iets moois van te maken. Het zal u niet verbazen, dat ik daarbij de nadruk zal leggen op een meer natuurlijke ontwikkeling. De huidige toestand vindt niemand bevredigend, ook de gemeente niet. Dat zal de reden zijn waarom aan de Denekampse gemeenschap is gevraagd om ideeën te leveren over de inrichting van het gebied. Bij de werkgroep Flora & Fauna van onze Stichting Heemkunde denken we allang over een meer natuurlijk beheer. Hierover is contact geweest met de gemeente, doch dit heeft tot nu toe nog weinig resultaat opgeleverd.

overblijfsel oude Dinkelarm

Meester Bernink beschrijft in hoofdstuk VII van zijn boekje "Ons Dinkelland" het gebied als een overblijfsel van een oude Dinkelarm, waar, gezien de plantenlijst die hij geeft, allerlei overgangen tussen voedselarm en voedselrijk en tussen droog en nat voorkwamen. Juist dit soort gradiënten duidt op een grote natuurlijke verscheidenheid, die men, zeker voor een gedeelte, zou kunnen regenereren met behulp van methoden uit de natuurtechnische milieubouw. Er kan dan een gebied ontstaan dat veel mooier is dan het huidige eentonige gazon en de vervuilde vijver. Alle doelen, die de gemeente voor het gebied heeft gesteld, kunnen er een plaats krijgen, zodat ieder aan zijn trekken komt.

Het deel zuidelijk van de vijver, waar'tpaasvuur en andere grote evenementen plaatsvinden, kan en moet zo blijven.

Het deel, oostelijk van de vijver, is hoger dan de omgeving en is vroeger akkerland geweest. Jammer dat hier de typisch Twentse, steile rand verloren is gegaan. Het is betrekkelijk voedselrijk en droog, dus uitermate ge-

schikt voor dagrecreatie, als er een wat beslotener en intiemer karakter aan wordt gegeven. Een rand van bomen en struiken er omheen zou in ieder geval de wind breken. Daarbinnen kunnen door beplanting allerlei doorkijkjes ontstaan en kunnen speelweitjes, trapveldjes etc. gemaakt worden.

Blijft over het deel west van de vijver en de vijver zelf met de taluds. Hier zou door een meer natuurlijk beheer een rijke plantengroei kunnen ontstaan. Dit gedeelte was in Bernink's tijd het schraalst, met planten als vetblad, twee soorten zonnedauw, pilvaren, dwergbloem, draadgentiaan, wolfsklauwen, gagel en orchideeën. Verder met waterdrieblad, klein blaasjeskruid, wateraardbei, waterpostelein en vele soorten zegge in ven en drassig grasland. Sindsdien is het steeds in kwaliteit achteruitgegaan.

De laatste fase van de onttakeling van dit deel van 't Goor vond plaats in 1977, toen het dichtgegroeide water is uitgebaggerd met het doel er weer een goede ijsbaan van te maken. Dit nu is mislukt en wel omdat het ven wordt gevoed door kwelwater, dat 's winters relatief warm is. Vervuiling is opgetreden doordat de verkeerde soorten vis zijn uitgezet, te weten karper en brasem, die alle planten opeten en de bodem omwoelen. Hierdoor is vertroebeling en verrijking met voedingsstoffen ontstaan, waardoor 's zomers een explosieve algengroei optreedt in de bovenste waterlaag. Door het ontbreken van ondergedoken waterplanten is er zeker 's zomers zuurstofgebrek. Voeg daarbij het beheer als gazon van het omringende grasland en het beeld is volledig.

goede mogelijkheden

Hoewel het waarschijnlijk nooit meer een voedselarm ven zal worden, zijn er toch nog goede mogelijkheden om van 't Goor weer iets moois te maken. Men dient dan, naar mijn mening, de volgende maatregelen te nemen.

1. Stop alle maatregelen om de kwel tegen te gaan. Het is een natuurlijk gegeven dat men moet accepteren. Alle dure maatregelen tot nu toe, om dit verschijnsel tegen te gaan, hebben niet geholpen. Ook het afdekken van de bodem met klei zal het probleem alleen maar verplaat-

sen en dus geen oplossing bieden. Bovendien vormt de kwel een waardevolle buffer tegen het verzuren van het ven (heel belangrijk in deze tijd van zure regen).

2. Pomp de vijver geheel leeg en vang alle vis eruit weg.
3. Breng schoon zand in om de vijver ondieper te maken en haal de hier gedeponeerde klei en de oeverbeschoeiing weg. Vlak de steile oevers af. Hierdoor wordt de vijver enerzijds veiliger om op te schaatsen, anderzijds ontstaan strandjes met een geleidelijke overgang van droog naar nat. Ook het probleem van de ijshechting zal dan opgelost zijn.
4. Plant oeverbegroeiing (bijv. gele lis, kalmoes, grote egelskop, mattenbies, met iets verder naar het midden witte waterlelie en waterdrieblad) om dekking te verschaffen aan de nieuw uit te zetten vis. Plant ook ondergedoken waterplanten om zuurstof in het water te brengen (bijv. waterviolier, waterranonkel, gedoornnd hoornblad en vederkruid).
5. Laat de vijver vollopen tot het natuurlijke waterpeil. Dat is hoger dan het water nu staat. Het hogere waterpeil gaat de kwel enigszins tegen, omdat het drukverschil kleiner wordt. Een verder voordeel is dat het aangrenzende broekbosje zijn natte karakter zal terugkrijgen. Er dienen natuurlijk maatregelen genomen te worden om te voorkomen, dat het clubgebouw van de schietvereniging onderloopt (kade en/of keermuur). Daarvoor kan de klei, die nu aan de oevers ligt, mooi dienen.
6. Breng dieren in. Watervlooien (veel), schelpdieren als slakken, stekelbaars en modderkruiper. Bij de vissen dient men zorgvuldig de natuurlijke populatiegrootte in acht te nemen. Te weinig is in eerste instantie beter dan teveel.

biologisch evenwicht

Na deze maatregelen ontstaat na enige tijd een biologisch evenwicht en moet alleen na jaren misschien een te ver gaande verlanding worden gecorrigeerd. Aan een eventueel optredende overdadige groei van kranswieren in het eerste jaar na de ingreep, hoeft niets te worden gedaan, het verdwijnt vanzelf weer.

Hoogstens blijft in de diepste delen van de vijver een restpopulatie over. Dat is dan een teken dat het goed gedaan is. De aanwezigheid van kranswieren duidt op heel goed water.

Verder moet het verschrallende beheer van de vijvertaluds, zoals dat sinds enkele jaren plaatsvindt door in de nazomer te maaien en het maaisel af te voeren, uiteraard voortgezet worden. Dat begint nu net enige resultaten op te leveren.

grasland afgraven

Het grasland aan de westzijde van het ven was, zoals gezegd, het schraalste (en dus rijkste) deel van het gehele gebied. Dit zou men in ere kunnen herstellen. Wel is er baggerspecie uit de vijver opgebracht, maar er is reden om aan te nemen, dat het daaronder liggende bodemprofiel nog intact is, omdat het nooit is vergraven. De bovenlaag zou afgegraven moeten worden en niet worden teruggezet in de vijver, zoals wel is gesuggereerd (de grond bevat teveel plantenafval en is dus te voedselrijk). Het afgraven dient te gebeuren tot op de minerale bodem, dus ook een oude cultuurlaag moet men (voorzichtig, niet te diep) verwijderen. Hoe diep dat is, kan vastgesteld worden door enige grondboringen uit te voeren op verspreide plaatsen. In het aldus ontstane vochtige lage stuk gaat men vervolgens gewoon kijken, wat er wil groeien. Wat dat zal zijn, hangt onder meer af van de zaadvoorraad in de bodem en kan heel verrassend zijn. Veel zaden leven langer dan de meeste mensen weten of voor mogelijk houden. Men moet er trouwens in de eerste jaren niet te veel van verwachten. Het is waarschijnlijk dat er eerst massaal storingsvegetaties verschijnen, maar die zullen, na een paar keer de periodieke maaibeurt te hebben ondergaan, vanzelf verdwijnen. Het gebied zal pas echt mooi worden na een vele jaren volgehouden constant beheer, waarbij op iedere plek, op dezelfde tijd steeds het zelfde wordt gedaan. In de praktijk is dit in een dergelijk gebied meestal ieder jaar op dezelfde tijd maaien. Vermoedelijk zal de nazomer hiervoor de meest gunstige tijd blijken te zijn, doch dit hangt af van de ontwikkeling van de vegetatie. De beste tijd kan pas bepaald worden, nadat het eerste storingsstadium voorbij is.

geen heemtuin

De oplettende lezer (es) zal mij nu wijzen op een tegenstrijdigheid. Waarom zaai of poot ik in het laatste gebied niet vast een paar planten, die ik er graag zou zien en waarom doe ik dat in de vijver wel? Antwoord: omdat het onbekend is in welke toestand van vochtigheid en voedselrijkdom de na afgraving verschijnende bodem zich bevindt. Bovendien is het niet de bedoeling op deze plek een heemtuin aan te leggen. Het gaat hier juist om de natuur zijn gang te laten gaan. Men moet heel voorzichtig zijn met ingrijpen in een dergelijk proces. Het terrein dient beheerd te worden met een mentaliteit, die getuigt van eerbied voor de wetmatigheden van de natuur of, zo u wilt, van de schepping.

Het planten en uitzetten in de vijver is een compromis met het menselijk ongeduld. Men wil er onder andere vis-sen en als men dieren uitzet, horen de planten daarbij, omwille van het biologisch evenwicht. Zelf heb ik liever, dat alleen punten 1, 2, 3 en 5 (zie hiervoor) worden uitgevoerd, dus zonder er enig leven in te brengen. Gewoon de natuur haar gang laten gaan. De kans dat er weer een voedselarm ven ontstaat is dan groter. Het is dan bijvoorbeeld niet denkbeeldig, dat na enige tijd associaties uit het oeverkruidverbond (Littorelion) zullen verschijnen met soorten als oeverkruid, knolrus, egelboterbloem en heel misschien waterlobelia en moeras-hertshooi. Men krijgt dan in ieder geval een biologisch studieobject van meer dan lokale betekenis. Het bestuderen van wat heet de successie in levensgemeenschappen is buitengewoon boeiend.

herstel laag weilandje

Er is nog een gebiedje dat niet echt bij 't Goor hoort, maar er wel tegenaan ligt en dat ik graag verbeterd zou zien. Ik bedoel het lage weilandje aan de Berghumerstraat, grenzend aan de oostkant van het paarden- en paasvuurterrein. Het is een van de laatste echte madelandjes in de wijde omgeving, compleet met steile randjes en een waterloopje in het midden. Het is dan ook een stukje grond met mogelijkheden om er weer een ouderwets bloemrijk hooiland van te maken. Nu is er de laatste jaren weinig aandacht besteed aan het beheer met als gevolg, dat er een platgetrapte vervilte strooisellaag onder het gras zit, die alles verstikt en waarin niets kiemt.

Die strooisellaag zou met harken zorgvuldig verwijderd moeten worden. De vegetatie in het terrein krijgt daar-
door een meer open karakter en dat is goed voor de veel-
vormigheid en dus kleurrijkheid van het graslandje.

Ook het waterloopje in het midden, dat is dichtgestort met zand en puin, zou hersteld kunnen worden. Wellicht wordt de Denekampse gemeenschap daarvoor al in korte tijd beloond met een rijke bloei van dotters en pinksterbloemen in het voorjaar.

slot

Ik ontvouw hier natuurlijk wel allerlei mooie plannen, maar uitvoeren kan ik ze niet. Het is een bijdrage aan de discussie. Het hele terrein is eigendom van de gemeente Denekamp. Ik wil de gemeente dan ook aansporen een lelijke kras op de Parel van Twente weg te poetsen. Dat kan heel eenvoudig. Gewoon 't Goor opknappen.

H.Stoltenkamp

Literatuur

1. Bernink, J.B., 1926. Ons Dinkelland.
Fotografische herdruk door Natuurmonumenten.
2. Meyden, R. van der, 1990. Heukels Flora van
Nederland.
Wolters-Noordhoff, Groningen.
3. Westhoff, V. et al., 1988. Natuur, bouwmees-
ter of bouwpakket.
KNNV, Hoogwoud. Serie Natuur- en landschaps-
behoud nr.2

Omnibusdienst		
NORDHORN-DENEKAMP-OLDENZAAL.		
Dinsdag, Donderdag en Zaterdag.		
Vertrek van Nordhorn	11,30 'sm.	
» » Denekamp	12,45 »	
Aankomst te Oldenzaal	2,— midd.	
Vertrek van »	4,— »	
VAN UELSEN.		

Uit: Weekblad v.Old. e.o.
26-9-1891

ONZE STRAATNAMEN

In een reeks korte afleveringen in dit blad zal elke keer een aantal straatnamen, welke in de gemeente Denekamp voorkomen, beknopt worden verklaard. De tussen haakjes geplaatste datum geeft de datering weer van het besluit van de gemeenteraad, waarbij de betreffende straatnaam is gegeven.

Op deze wijze wordt gehoopt op de duur een volledig overzicht te krijgen.

De serie staat onder redactie van: H.Boink, W.A.J.Nijhuis en J.A.den Ouden.

Grensweg te Noord Deurningen (20 december 1962).

De naam van deze weg, die loopt van de Nordhornsestraat tot aan het kanaal Almelo-Nordhorn, dient gezien te worden in relatie met de daar vrijwel parallel lopende Duits-Nederlandse grens.

Grotestraat te Denekamp (1931).

In 1931 is de aanduiding van deze straat omschreven als "Grootestraat, de thans als Kerkweg bekend staande weg". Het was een deel van de hoofdstraat door Denekamp.

Gruttoweg te Tilligte (20 december 1962).

De grutto (*Limosa limosa*) behoort tot de orde van de pleviervogels. Hij is de meest karakteristieke vogel van het Hollandse polderland. De grutto wordt "de koning van de weidevogels" genoemd, vanwege zijn statige postuur. Maar hij is beslist geen heerser. De andere zijn vaak wat kordater dan hij.

Het broedgebied van de grutto strekt zich uit van West-Europa tot Oost-Siberië. Ongeveer de helft van de wereldpopulatie aan grutto's broedt in Nederland; twintig procent hiervan komt alleen al in Friesland voor, wat neerkomt op circa 15.000 paren. In onze streken is de vogel in feite een cultuurvogel geworden met een voorkeur voor graslanden met laagveen als ondergrond. Voor een vogel, die buiten de broedtijd staande in ondiep water slaapt, betekent de ontwatering en grasverbetering geen winstpunt. Zijn lange en gevoelige snavel is ingesteld op zachte, dus vochtige grond, waarin hij naar wormen steekt.

Bovendien houdt hij van lang gras, daar is hij ook op gebouwd. Een vogel als kievit dribbelt en dat vraagt kort gras.

Ook al is de grutto op zijn hoge stelten geboren voor het lange gras, in de zomer kan dat hem toch over het hoofd groeien. Dan zoekt hij een paaltje op om het overzicht te houden. Een typische grutto-gewoonte.

Hanzeweg te Denekamp (18 maart 1969).

De naam van deze weg, liggende op het industrieterrein van Denekamp, heeft te maken met handel en bedrijvigheid, evenals de Industrie- en Ambachtstraat die daar liggen. Het is dus duidelijk geen weg die oorspronkelijk voerde naar de Hanzesteden Hamburg of Lübeck in Duitsland, zoals wel eens verondersteld wordt.

Harseveldweg te Tilligte (20 december 1962).

Nabij de plek, waar de rivier de Dinkel het kanaal Almelo-Nordhorn kruist, lag het huis Harseveld, waarnaar deze weg is genoemd.

In 1663 liet Balthasar op ten Berge op de plek, waar een huis had gestaan, een landhuis bouwen onder leiding of invloed van Phill.Vingbooms uit Amsterdam.

Verscheidene families woonden op Huis Harseveld o.a. de familie De Thouars, de latere bezitters van Singraven.

In 1838 werd Huis Harseveld aangekocht door de toenmalige bezitter van Singraven mr. J.T. Roessingh-Udink. Deze verkocht het weer in 1840, terwijl het huis in 1848 werd gesloopt.

In 1927 liet mr. W.F. Laan hier een met een muur omheinde begraafplaats aanleggen, waar o.a. zijn in dat jaar gestorven huisknecht Hendrik Andreas van Moll is begraven.

In een samenleving
onder spanning
is het soms moeilijk
de zin
van het menselijk bestaan
tot bloei
laten komen.....

HERINNERINGEN AAN HET VERZET IN DENEKAMP IN 1940 - 1945 (SLOT)

Korte inhoud van het voorafgaande.

De heer J.A.Veldhuis uit Denekamp, lid van de verzetsgroep L.O./L.K.P., vertelde, hoe hij in contact kwam met het verzet. Dit breidde zich geleidelijk aan uit.

In de vorige aflevering vertelde hij, hoe deze contacten concreter werden en hoe sommigen van deze groep het slachtoffer werden van de bezetters.

Nu volgt de laatste aflevering.

Op 1 februari 1945 kwam de volgende opdracht:

Olga, 1 februari 1945.

Beste lui,

Het is van belang met het oog op de eventueel te verwachten toestand, dat de verschillende objecten, die voor het verzetswerk van belang zijn, nu reeds worden opgenomen en bestudeerd. Nu we immers zover zijn, dat elke afdeling over een eigen verzetsgroep beschikt, die een opdracht van de kringcommandant kan uitvoeren, is het van het allergrootste belang, dat ook iedere groep met de objecten op de hoogte is en deze in bijzonderheden en details kent. Voor de verzetsobjecten komen in aanmerking:

1. Spoorlijnen;
2. Weg- en spoorbruggen;
3. Kanaalsluizen;
4. Bruggen over kanalen en rivieren;
5. Telefoonkabels (grondkabels);
6. Veldtelefoon;
7. Telefoonlijnen van Luftwaffe, Funkstellen enz...

Het is raadzaam de verschillende objecten op een overzichtelijke schaal aan te geven en ze verder te beschrijven, zodat de kaarten vlug en duidelijk, alsook een totaal overzicht van de objecten geven.

Verder moeten de voorbereidingen in de naatse toekomst voor een actie worden getroffen, zodat als een opdracht

doorkomt, deze op de aangegeven tijd kan worden uitgevoerd.

Met het oog op de mogelijke veranderingen, die zouden kunnen optreden, verzoek ik de verzetscommandanten alles in het werk te stellen, dat alles zo snel mogelijk werkt en dat er een behoorlijke aktie wordt gevoerd, alhoewel voorzichtigheid niet uit het oog mag worden verloren. Het is zeker met het oog op de buitengewoon goede berichten over de militaire operaties wel verantwoord.

Onze tijd komt. Ze is misschien dichterbij dan wij ons kunnen voorstellen. De moffen hebben nu geen tijd voor alles. Het is nu onze tijd om te organiseren. Maak alle werkzaamheden klaar, die wij voor ons nodig hebben. De geest moet goed zijn, de voorbereidingen af.

Veel succes.

Groetend,

w.g. de Kringcommandant

Marty.

Hoewel bovenomschreven opdracht nog eens herhaald werd, waren wij met onze inlichtingen- en verzetsgroep reeds verschillende maanden aktief.

Als voorbeeld het volgende: Het was al enige tijd bekend en dat hadden wij ook doorgegeven, dat via de spoorlijn Nordhorn-Neuenhaus regelmatig oorlogsmateriaal werd vervoerd, o.a. de zo gevaarlijke V-1 en V-2 raketten of onderdelen daarvan, alsook rollend materieel en munitie. Op een heldere wintermorgen begin 1945 kwam een viertal geallieerde jachtbommenwerpers/jagers aanvliegen (wij noemden ze de vrolijke vier of soms ook wel acht) richting Nordhorn. Het was ons bekend en ook doorgegeven, dat bedoelde trein met oorlogsmateriaal regelmatig in de vroege morgen reed. Omdat ik 's morgens reeds vroeg buiten was, hoorde ik bedoelde trein rijden.

Ik zag de vliegtuigen richting Nordhorn vliegen en met bommen en boordvuurwapens bedoelde trein aanvallen. Vrijwel direct daarop stegen dikke rookwolken op en het lawaai van ontploffingen was duidelijk waarneembaar. Vanzelfsprekend was ik blij, dat ik na die aanval de vliegtuigen een poosje later weer over Denekamp in westelijke richting zag vliegen. Vooral ook omdat onze berichtgeving succes had gehad.

Nadat wij alle voorbereidingen hadden getroffen, begonnen

wij steeds meer met sluipakties, echter nog wel zodanig, dat de Duitsers niet gelijk konden merken, dat er sabotagehandelingen plaatsvonden.

De vijand was echter nog niet verslagen en de landverraders waren nog steeds actief.

's Morgens om ongeveer 8.30 uur op de 13e februari 1945 kwam Johanna Weustink bij mij en bracht mij het bericht, dat Piet Goorhuis, Johan Aveskamp en A.Morsink in Dene-kamps gemeentehuis in cellen gevangen zaten. (Johanna Weustink werkte als schoonmaakster op het gemeentehuis). Zij wist gelijk te vertellen, dat onze vrienden de afgelopen nacht door een landverrader met medewerking van een aantal S.D.-ers in de boerderij van de familie Morsink in Beuningen gevangen genomen waren. Ik heb Johanna toen verzocht onze kringcommandant Marty Borghuis te Oldenzaal hiervan onmiddellijk mededeling te doen, zodat wij alles zouden doen om de gevangen genomen kameraden weer vrij te krijgen.

Johanna is daarop snel naar Oldenzaal gefietst om dat bericht door te geven.

Marty heeft zich daarop direct in verbinding gesteld met Cees Gramsma, 'Roel' zodat actie ondernomen kon worden. Ik ben zelf naar onze commandopost gegaan waar Frans en Henny aanwezig waren. In de loop van de morgen werd er regelmatig op gelet of Piet en Johan naar Oldenzaal zouden worden gebracht. Gelukkig was dat niet zo.

's Avonds en 's nachts zijn wij met een groep verzetsmensen naar het gemeentehuis gegaan om te bekijken wat wij konden doen. Helaas bleek al spoedig, dat er teveel gewapende Duitse soldaten in de omgeving waren, zodat er een te groot risico aan verbonden was om in actie te komen. Ook waren wij er niet van overtuigd dat onze actie succes zou hebben. Wel kwamen wij tot de ontdekking, dat eerder vermelde landverrader in de omgeving was. Die kerel heeft met Piet, Johan en Toon Morsink erbij zeker vijftien onderduikers en ondergedoken militairen, zowel Fransen, Belgen als Engelsen, verraden. Wij zijn die nacht dan ook onverrichter zake teruggegaan naar de boerderij van Steunebrink aan de Oldenzaalsestraat in Beuningen en zijn daar die nacht gebleven.

De 14e februari 1945, 's morgens, is Cees weer naar het gemeentehuis gefietst en wel in het uniform van een P.T.T.-ambtenaar als monteur. Nadat hij alles goed onder-

zocht had, heeft hij met medewerking van Herman Dingeldein, Herman Benneker, Bernard IJland en mogelijk nog anderen het weten te klaren, dat onze vrienden bevrijd werden. Piet, Johan en Toon zijn in eerste instantie naar de boerderij van Brookhuis in het Borgbos gevlucht op rijwielen, die vooraf gereed waren gezet. Toon is ergens in Beuningen achtergebleven, Piet en Johan zijn nog diezelfde dag vertrokken naar Brummelhuis in Saasveld. Door goede samenwerking en de moed van diverse mensen zijn onze vrienden vrij gekomen. Wij waren ervan overtuigd, dat de betreffende landverrader en de zijnen er gruwelijk de pest over in hebben gehad.

Toen de geallieerde legers steeds meer terrein wonnen op het inmiddels chaotische leger van de Duitsers, kregen wij opdracht om onze activiteiten op te voeren. Samen met Johan Hövels had ik de opdracht gekregen om de straatweg van Ootmarsum naar Denekamp te saboteren. Verscheidene nachten hebben wij allerhande spullen op die weg gegooid, zoals kraaiepoten en plankjes, waarin we spijkers hadden getimmerd. Ook hebben we prikkeldraad over de weg gespannen. Daardoor hebben verscheidene Duitse legervoertuigen lekke banden gekregen.

De geallieerde luchtmacht, die inmiddels heer en meester in de lucht was, bombardeerde alle vitale Duitse militaire objecten, w.o. het vliegveld Twente. Op 23 maart 1945, rond het middaguur, vloog een groep van twaalf zware bommenwerpers richting zuid-oost-noord-west. Samen met familie en onderduikers, die bij ons waren, hadden wij de gehele morgen al staan kijken naar die vliegende forten met de escorterende jachtvliegtuigen. Op een gegeven moment zag ik, dat één van de vliegtuigen een bom liet vallen. Omdat ik wist in welke richting de kleuterschool in Noord Deurningen stond, waar de eerder gemelde Funkstelle was, dacht ik direct, dat dat object aan de beurt was. Enkele uren later hoorde ik dan ook, dat de school door die bom was geraakt en dat een aantal Duitse soldaten gesneuveld was.

Donderdag 29 maart 1945 tegen de avond kreeg ik bezoek van een geallieerde inlichtingenofficier. Hij deed verschillende mededelingen over de vorderingen van de geallieerde troepen en zei, dat binnen enkele dagen ook Denekamp bevrijd zou worden, mede omdat Denekamp juist

in de linies lag, die het eerst door de Duitsers veroverd zouden worden. Hij vertelde, dat hij inspecteur van de Nederlandse voedselvoorziening was. Uit informatie werd het mij duidelijk, dat hij ons adres had gekregen via Henk Piefers te Oldenzaal, die ik goed kende en met wie ik vanaf het voorjaar samenwerkte bij het onderbrengen van onderduikers, gevluchte krijgsgevangenen en gestrande vliegeniers. Deze officier heeft 's nachts bij ons geslapen. Bij ons thuis kon iedereen terecht, wij zaten soms met achttien tot twintig mensen aan tafel.

Vrijdag 30 en zaterdag 31 maart troffen wij allerhande voorbereidingen, zoals ons was opgedragen. Zo werden de wapens te voorschijn gehaald en nog eens geïnspecteerd. De verschillende groepscommandanten werd opdracht gegeven hun manschappen te organiseren.

Op 1 april 1945, eerste Paasdag, kregen Frans Weustink en ik de opdracht de overalls en de armbanden met het opschrift "N.B.S." per fiets uit Saasveld op te halen. Op de terugweg werden wij door een zevental S.S.-soldaten van oorspronkelijk Nederlandse nationaliteit staande gehouden. Zij gelastten ons, onze fietsen af te staan. Hoewel wij tegenstribbelden, moesten wij toch aan hun eis voldoen, want zij zetten ons hun karabijn op de borst en zeiden, dat zij onze fietsen met geweld zouden nemen, indien wij ze niet vrijwillig zouden afstaan. Ons bleef dan ook geen andere keuze over dan aan hun bevel te voldoen.

Voor ons was het een geluk, dat dit voorval plaatsvond nabij een boerderij in Volthe, want wij hadden twee pakken met in totaal zeventig overalls bij ons. Wij vroegen de boer of wij een kruiwagen konden lenen om die zware pakken naar onze commandopost te kunnen vervoeren, uiteraard nadat wij ons bekend hadden gemaakt. Eén van de zonen van de boer bood spontaan aan om ons te helpen: hij zou de kruiwagen wel daar brengen waar deze zijn moest.

Na de ca. 2km naar onze commandopost "Hulsink-Toon" in Volthe gelopen te hebben, waren wij echt wel moe. Meerder mannen van de N.B.S.-groepen stonden ons daar reeds op te wachten en snel waren de overalls gedistribueerd. Grappig hierbij is op te merken dat de vrouw van Hulsink-Toon een grote hoeveelheid eieren voor ons had gekookt, waarbij tevens ruim voldoende brood werd opgediend.

Steeds hebben wij tot de laatste dag voor de bevrijding ervaren hoeveel mensen bereid waren de verzetsgroepen te helpen en te steunen.

Omstreeks 22.00 uur op die eerste paasdag kregen Johan Aveskamp en ik de opdracht om bij de centrale commandopost, die gelegerd was op het Everlo te Volthe, een aantal handgranaten op te halen voor de groep Koenen, die de opdracht had om de hoge brug over het kanaal Almelo-Nordhorn te behouden. Tegen de morgen hebben Johan A. en ik deze naar die groep gebracht, die gelegerd was op de boerderij Voskamp ten oosten van het dorp Denekamp.

Het was inmiddels 2e paasdag, 2 april 1945. De geallieerde troepen waren Denekamp reeds zeer dicht genaderd; ze hadden Oldenzaal al bevrijd en hadden, voor zover er nog iets van was overgebleven, het munitiedepot Erica ten oosten van Oldenzaal veroverd.

Toen ik terugkeerde op onze commandopost, bleek dat Jo Havekes daar ook gearriveerd was. Jo Havekes en ik kregen opdracht als ordonnansen de troepen te waarschuwen, dat zij moesten optrekken naar het dorp Denekamp. Jo Havekes had tot taak de groep Koenen het bericht over te brengen, terwijl ik naar de boerderij van Johanna Kuipers (Hevels-Hanna) werd gezonden om de groep Visschedijk te berichten. Nabij de boerderij van Westerhof in Noord Deurningen kwam het nog tot een vuurgevecht met een drietal Duitse soldaten, doch die kozen eieren voor hun geld en gaven zich spontaan over, hoewel zij zwaar bewapend waren. Bij dat vuurgevecht werd een landbouwschuur van Westerhof in brand geschoten. Wij gingen daarna richting Denekamp. Aldaar aangekomen zagen wij al een groot aantal gevechtswagens van de geallieerden door het dorp oprukken richting Duitsland.

Inmiddels waren Piet Goorhuis en enkele anderen gearriveerd en was het gemeentehuis door hen bezet.

Nadat ik enkele uren op het gemeentehuis was gebleven, ben ik naar huis gegaan, omdat ik oververmoeid was: ik had immers twee dagen en nachten niet geslapen of gerust. Van de bevrijding heb ik die eerste dag dan ook hoege-naamd niets meegemaakt, want ik heb tot de avond geslapen. 's Avonds ben ik weer naar het gemeentehuis gegaan om anderen af te lossen. Omstreeks 24.00 uur kwam een Engelse Rode kruis-auto zich melden bij het gemeentehuis om ons te vragen waar het Duitse lazaret was. Dat lazaret was in

het St.Nicolaasklooster in Noord Deurningen. Omdat de soldaten van het Rode Kruis in de nachtelijke uren de weg naar dat lazaret niet wisten, heb ik hen daar naar toe gebracht. Bij het uitladen van de gewonde Duitse soldaten -het waren nog bijna kinderen- zag ik dat ze zo ernstig gewond waren, dat ze zeker niet meer lang zouden leven. Eén van die gewonde soldaten riep nog: "Mutti, Mutti", en was toen dood.

Tijdens de eerste dagen van de bevrijding was er zoveel te doen, dat ik me daar weinig van kan herinneren. Woensdagmorgen, 4 april 1945, reed ik met mijn fiets naast een aantal zware Sherman-tanks, toen ik vrij laag een Duits vliegtuig zag overvliegen, dat een bom liet vallen. Naderhand hoorde ik, dat die bom op het museum Natura Docet was gevallen en dat Jo Havekes, die daar toevallig langs reed op zijn fiets, aan zijn hoofd was getroffen door een wegvliegende steen en op slag dood was. Vanzelfsprekend waren wij over het zo plotselinge overlijden van onze vriend en kameraad Jo Havekes erg teneergeslagen. Jo is op 7 april 1945 met militaire eer op het r.k.kerkhof begraven. Moge hij rusten in vrede. De gehele maand april werden landverraders en N.S.B-ers gevangen genomen.

Begin mei 1945 ben ik overgegaan naar de douane, waarmee ik voor mij een eind heb gemaakt aan de vreselijke en spannende oorlogsjaren, waarin vele miljoenen hun leven hebben gelaten.

Epiloog

Het hier vertelde verhaal is authentiek. Vanzelfsprekend zijn er nog verscheidene andere dingen gebeurd en zijn ook bij lange na niet alle personen genoemd, die op een of andere wijze hebben geholpen bij het verzetswerk, zoals wij dat hebben verricht in Denekamp en omgeving. Onze contacten waren in vrijwel geheel oost-Twente.

De samenwerking tijdens die vreselijke jaren was fijn, zonder aanzien des persoons, immers arbeiders, boeren en middenstanders deden mee. Of iemand nu R.K., Protestant of wat dan ook was, hoofdzaak was, dat je een betrouwbaar Nederlander was. Jammer, dat deze goede verstandhouding later weer verwaterd is.

Zo ziet men weer: in tijd van nood leert men zijn vrienden kennen.

Sint Maarten

SINT MAARTEN

Een van de traditionele gebeurtenissen in verschillende delen van ons land is het Sint Maartenfeest. Met lampions en zelfs uitgeholde bieten, voorzien van een brandend kaarsje, trekken kinderen langs de deuren om Sint Maartenliedjes te zingen om daarmee snoep en lekkernijen te krijgen. "Sint Mattie vöggelken, met zien rood, rood köggelken, met zien rood, rood röksken an, doar koomp Sinte Märten an". (Met Sint Maartens vöggelke wordt vermoedelijk het roodborstje bedoeld.)

Dat lied wordt ieder jaar weer door de Losserse jeugd gezongen. Want op elf november is het voor Losser "Sint Maartensdag." De dag waarop de schooljeugd zal proberen snoep en lekkernijen te krijgen van de winkeliers in het dorp onder het zingen van de smeekbede "Loat mie hier nich langer stoan, k mot venoavend noar Münster goan, Münster is hier zo wied vandan, waar ik nich good mear kommen kan". De winkeliers geven dan graag wat snoep aan de zingende jeugd. Wee de middenstander die daaraan geen gehoor geeft. Hij krijgt dan te horen: "Bie riekemansdeur, bie riekemansdeur, doar haank nen buul met driet veur de deur".

In de omliggende plaatsen van Losser kennen ze de traditie van elf november bijna niet. In Losser wel, want dit dorp heeft al zo'n 500 jaar een Sint Martinus-toren, waaraan tot 1905 een kerk was gebouwd. In dat jaar namelijk werd de kerk afgebroken. Vijfhonderd jaar geleden koos Losser hem al als patroonheilige. Ieder jaar wordt elf november als een feestdag gevierd. Een afbeelding uit het leven van Sint Maarten is te vinden op de muur van de nieuwe Sint Martinuskerk en eveneens op het raam boven de ingang van de Maria Geboortekerk.

Ook in Denekamp werd vroeger, zij het op bescheiden mate, Sint Maartenfeest gevierd. De heer IJland Sr. reed dan, voorzien van mijter en gehuld in een prachtige mantel, te paard voorop, gevolgd door zingende kinderen met lampions, waarin brandende kaarsjes. Na afloop kregen

de kinderen . meestal een reep chocolade.

In Nederland gold Sint Maartensdag als het begin van de winter, de eerste smuldag van de "slachtmaand". Een volksrijm zegt hierover: Op Sint Martijn slacht de arme het zwijn. Op of omstreeks Sint Martijn werden op verschillende plaatsen veemarktdagen gehouden. In Utrecht is dit nog de grootste veejaarmarkt, die tot op heden wordt gehouden. Sint Maartensdag was destijds voor vele mensen de inzet van de slachttijd. Mensen met een kleine beurs kochten dan vaak een geit of varken, dat geslacht werd en als wintervoorraad diende. Mensen met een wat grotere beurs kochten meestal een kalf.

Ook was dit de tijd waarop de boeren hun pacht moesten betalen. Voor het pachten van landerijen en/of gebouwen had men vroeger over het algemeen een mondelinge overeenkomst. De pachttijd liep meestal van Sint Maarten tot Sint Maarten. Men kende toen wel een pachtwet, maar niet zoals wij die nu kennen. Het is natuurlijk begrijpelijk dat er ieder jaar tegen Sint Maarten geld moest zijn om de pacht te voldoen. De tijd van betaling was nog niet zo gek gekozen, want tegen de herfst was de oogst binnen en het vee op stal. Van de opbrengst van de oogst kon de pacht vaak betaald worden. Zo niet, dan kon er altijd nog wat jong vee of varkens worden verkocht. Dan hadden de boeren weer de tijd tot volgend jaar Sinte Maarten.

Maar wie was toch eigenlijk die Sinte Maarten?

Sint Maarten was de zoon van een Romeinse tribuun (volksleider). Geboren omstreeks 316 te Sabaria in Hongarije. Door zijn vader werd hij gedwongen soldaat te worden in het Romeinse leger, waarin hij tot hogere rangen opklom. Hij bekeerde zich tot het Christendom en na zijn ontslag trok hij, in zijn geboorteland door de arrianen vervolgd, eerst naar Italië, vervolgens naar Frankrijk en werd in 372 door het volk op de bisschoppelijke zetel van Toers verheven.

Kortgeleden las ik hierover een prachtig verhaal, geschreven door Antoon Coolen, waarvan ik hier een vrije en ingekorte versie laat volgen.

Het is in de zeer oude tijd gebeurd, het sneeuwde erg en het was ijzig koud. Op het kerkplein voor de kerk stond een bedelaar. Hij had als kleren maar weinige en nat geworden

lommen aan. Als hij zijn hand uitstak naar de voorbijgangers, viel de sneeuw op zijn vermagerde blote arm, die blauw was van de kou. Hij veegde de smeltende vlokken weg, het dreef nat van zijn koude hand. Hij was al oud en had grijze haren onder zijn versleten dwaze hoed. De man had windsels om zijn benen gewonden en door zijn versleten schoenen staken paarze wintertenen. Hij vroeg medelijden aan iedereen die voorbij ging.

De mensen gingen in warme mantels langs hem heen en in pelsjassen, goed en gesloten gekleed tegen de sneeuw, die dwarrelde boven het kerkplein. Hun kleren waren wit bepoeterd en ze liepen gebogenhoofds met verblinde ogen door de sneeuw. Daarom zagen ze de bedelaar nauwelijks. Zij zagen hem pas als zij rakelings langs hem heen gingen.

Een warm geklede vrouw bleef staan en zei tegen haar vriendin: Kijk toch eens, die arme oude man. Haar vriendin zei: Geef hem maar liever niets, door hem iets te geven moedig je het weerzinwekkende bedelen op de straten maar aan. Er zijn toch liefdadige verenigingen. Daar kun je je geld beter aan geven. Die kennen de armen en zorgen er voor.

Een jonge man kwam langs met een jonge vrouw. "Och", zei ze, "moet je zien hoe slecht die stakker is gekleed". De jongeman zei: "Het is helemaal niet nodig, dat hij zich zo slecht kleedt, dat doen die mensen alleen maar om medelijden op te wekken. Laat je maar niet voor de gek houden. Als het niet zo'n goed bestaan was voor hen, dan stonden ze hier niet elke dag". De jonge vrouw, aan de arm van haar vriend keek nog even om en zei: "Zou het?" Toen waren ze al weer weg over het plein in de sneeuw. Misschien spraken ze nu in de sneeuw over hun liefde.

Een man zag de bedelaar en zei: "Ik geef niets, deze mensen bedelen op één dag meer bij elkaar dan een ander met hard werken verdient en 's avonds maken ze het op aan de drank, terwijl er zoveel stille armen zijn, die hun leed in het verborgen dragen, zonder dat iemand er van weet". Nog andere mensen gingen voorbij, een ogenblik voelden ze medelijden en hadden ze de neiging om de arme bedelaar wat te geven. Maar als ze naar hun portemonnee wilden grijpen, dachten zij eraan dat zij dan hun stevig gesloten kleren moesten losmaken en omdat dat lastig was in de koude van de sneeuwstorm, gingen ze voorbij zonder iets te geven.

Ook kwam een man voorbij die zei: "Wat helpt het die

bedelaar of ik hem wat geef, het zijn de verhoudingen waaronder wij leven, waarvan hij het slachtoffer is. Die verhoudingen moeten verbeteren, opdat er geen armen meer zijn, die staan te bedelen, zoals deze".

Zo zag de bedelaar de mensen donker en gebogen in de sneeuw voorbijgaan. Hij had slechte dagen gehad. Met bitterheid bedacht hij, dat het nog nooit zo slecht was geweest als vandaag. Hij trappelde van de kou en blies ondertussen zijn natte handen warm. Hij keek over die handen met verloren ogen in de sneeuw, waarin hij eenzaam was. Daarin waren geen wegen naar hem toe. Niemand gaf iets aan hem, maar toch bleef hij links en rechts goed uitkijken of er iemand kwam. Bij het lange en trage gebaar van zijn uitgestrekte arm klonk dan zijn stem bescheiden in de woorden van telkens dezelfde vraag:

"Heb medelijden, alstublieft". Dan trok hij zijn lege handen weer terug en keek een andere kant op.

Daar kwamen soldaten aan te paard. Hij hoorde het trappelen van de hoeven en het snuiven van de paarden in de prikkelende sneeuw, die danste in de warme damp van hun felle adem. De soldaten, opwippend in het zadel, de handen strak naar de teugels in de paardenek, waren vrolijk en hadden zich met wijde warme mantels gewapend tegen de kou. De bedelaar kreeg weer een beetje hoop, omdat de jonge soldaten hem dikwijls iets gegeven hadden, al ging dat niet altijd met vriendelijke woorden. Soms dreven ze op luide toon de spot met hem. Maar de arme bedelaar kon dit verdragen. Hij had in de loop van de jaren wel geleerd, dat men veel bitters moet verdragen, wanneer men moet leven van de mildheid van de mensen.

Klein op zijn magere benen, voorovergebogen en de vragende hand vooruit, kwam hij nu naar het midden van het plein, waar de soldaten reden. Maar vandaag was het zeker zijn grote ongeluksdag. De soldaten, pratend onder elkaar en vrolijk lachend, reden hem hoog op hun paarden voorbij, rij na rij; ze keken niet naar hem om. Dit werd hem teveel. De tranen sprongen hem in de ogen en hij voelde dat dat de koude sneeuw en de ijzige lucht, die hij inademde, ook zijn hart diep raakte. Nog eenmaal keek hij met betraande ogen op, toen hij hoorde dat nog een paard naderde. Een van de ruiters was achtergebleven. Het was de achttienjarige Maarten, zoon van een Romeinse legeroverste, een krachtige flinke jongeling, hoog en fier te paard gezeten. De bedelaar kon het niet laten nog

eenmaal zijn gebaar te herhalen, met zachte stem zei hij. "Heb medelijden". De jonge Maarten hield de gespannen teugels in en liet met een korte roep zijn paard stilstaan. Met de handen aan de teugels, zijn voeten in de dansende stijgbeugels, boog en wiegde hij lenig mee met de bewegingen van het paard, dat met een hoef in de sneeuw klauwde. "Wat kan ik voor u doen", vroeg Maarten en de bedelaar hoorde, hoe er medelijden klonk in deze stem.

"Heb medelijden", antwoordde de bedelaar, ik sterf van honger en kou. Maarten keek de man aan. Hoe lang stond hij hier al in de felle kou, waartegen de paar lompen, die hij droeg, hem niet beschermen konden. Hoeveel mensen had hij al steeds opnieuw dezelfde vraag gesteld? "Heb medelijden", zei de bedelaar weer. "Ja", zei Maarten, "ik wilde u wel graag wat geven, maar brood heb ik niet bij mij en mijn geldbuidel is leeg". De oude man kromp bijna in elkaar en fluisterde met moeilijke stem: "Maar laat mij tenminste niet bevriezen". Vertwijfeld keek Maarten om zich heen of hij toch werkelijk niets bij de hand had, wat hij missen kon om aan deze arme man te geven. Een mens als hij met een hart als hij, met evenveel gevoel als hij voor de koude van het ijzige weer. Toen dacht hij aan de woorden, die hij gehoord had bij de preek in de kerk: Wie twee bovenkleren heeft, hij geve er één aan degene, die er geen heeft. Maar dat was geen oplossing, want Maarten had geen twee bovenkleren. Maar toen dacht hij aan zijn mantel. Zijn ruime, wollen, warme en dikgevoerde mantel, die hem zwaar en stevig om de schouder hing.

Het sneeuwt over Maarten te paard en over deze halfbevroren bedelaar, die zich met de gevoelloze verstijfde hand door de ogen en onder de neus wrijft. En Maarten hoorde in gedachten de woorden, die eens werden gezegd: Hij is je broeder, je naaste. Gij moet uw naaste beminnen als u zelf. Als uw broeder of zuster naakt is en honger heeft, en iemand van u zegt tot hem: ga in vrede, warm u en verzadig u, maar hij geeft niet wat ze nodig hebben, dan heeft dat toch geen enkele zin.

"Nee", denkt Maarten, "dan is alles zonder zin, zonder betekenis". En hij hoort de stem van zijn hart, waarin de liefde zelf spreekt: Wat gij geeft aan de minste der mensen, dat geeft gij aan God zelf.

Met een ruk neemt Maarten zijn zware mantel van zijn schouders. Hij spreidt hem breed en wijd voor zich uit

over zijn paard, zodat de stof aan weerszijden sleept over de sneeuw op de grond. Dan trekt Maarten het zwaard uit de schede en snijdt daarmee kalm de mantel van onder tot boven in twee helften. De ene helft geeft hij aan de bedelaar.

De bedelaar weet nauwelijks wat er gebeurt. Hij voelt een warmte over zich neerdalen, de goede zwaarte van dichte wol, die hem met warme handen omvat en kleedt en omsloten houdt. Hij staat daar, veegt zijn tranen weg en trekt en schikt het kleed over de schouder. Hij houdt armen en handen er beschermd en veilig onder geborgen. Hij geniet van deze goede warmte en lacht met blijde ogen Maarten toe, waarmee hij zijn vreugde wil uiten over het mooie kleed, en zijn blijdschap toont dat er nog mensen zijn die niet van hun overvloed geven, maar van wat zijzelf op het ogenblik nodig hebben. Die lach maakt Maarten gelukkig en blij en met een groet slaat hij de behouden helft van zijn mantel om zich heen en geeft zijn paard de sporen. In volle galop rijdt hij weg in het verwarde stuiven van de sneeuw.

Buiten de stad haalt Maarten zijn kameraden in. De een na de ander merkt, dat hij slechts een halve mantel draagt en zij zien de draden waar het zwaard de stof heeft gescheurd. Zij spreken er met elkaar over en komen bij Maarten met hun spottende en onderzoekende vragen. Maar de een na de ander wordt stil als zij het geheimzinnige licht zien van zijn gelukkige ogen en de nadenkende ernst op zijn gezicht.

Die nacht droomde Sint Maarten dat hij Jezus zag met de helft van de soldatenmantel om Zijn schouders. Deze dankte hem voor de weldaden aan Hem bewezen. "Maar, Heer", zei Sint Maarten, "die mantel heb ik toch aan een bedelaar gegeven". "Ja", zei Jezus, "maar wat je aan de armen geeft, geef je ook aan Mij". Vanaf die dag leefde Sint Maarten uitsluitend voor anderen.

W.A.J. Nijhuis

Stel altijd uit tot morgen
Wat je niet moet doen.

INVOERING REINIGINGSRECHTEN IN DENEKAMP IN 1941

De zorg voor het milieu gaat ons tegenwoordig gelukkig na aan het hart. Vijftig jaar geleden werd hieraan in Denekamp ook al actief aandacht geschonken, zij het -wellicht- uit een wat ander soort milieu-oogpunt. In 1941, toen ons land zich onder Duitse heerschappij bevond, werden in Denekamp de reinigingsrechten ingevoerd.

Hoe was de situatie? Er werd onderscheid gemaakt tussen vuilnis en keukenafval, dat gebruikt werd als veevoeder. F. Wiefferink zorgde in die tijd voor het ophalen van vuilnis, wat eens per week gebeurde. Het ging daarbij om droog huisvuil, dat in een afgedekte bak voor de woning geplaatst moest worden. Het meegeven van vuilnis aan de ophaaldienst was echter vrijblijvend. Men moest hiervoor tien cent per keer betalen. Lang niet iedereen deed mee. Men kon de vuilnis namelijk ook zelf wegbrengen naar het Diepengoor, wat velen deden. Maar ondanks dat was er toch sprake van veel overlast van vuilnis langs o.a. de Oude Dijk en de Lattroppestraat, wat zelfs met intensieve controle door de drie veldwachters niet was te voorkomen.

Burgemeester Van der Heijden meende dat maar één oplossing de beste was: invoeren van reinigingsrechten, waardoor elk gezin in en bij de kom van het dorp Denekamp een bijdrage moest betalen. Verwacht werd dat dan geen vuil meer werd weggegooid.

Raadslid Tukkers zag dit nog niet zo zitten. Het zou een dure aangelegenheid worden, er moesten vuilnisemmers aangeschaft worden enz. Bovendien brachten naar zijn mening de meeste mensen de vuilnis toch al naar het Diepengoor. Deze mensen zouden dan worden gestraft, sputterde Tukkers tegen. Hij deed de suggestie het vuil te laten ophalen door de oude gemeente-arbeiders, wat de burgemeester afdeed met de opmerking, dat die daarvoor geen tijd hadden. Verder stelde hij dat het aanschaffen van vuilnisemmers nog niet direct noodzakelijk was in een gemeente als Denekamp.

Ook raadslid Schultz kon zich niet met de voorgestelde

regeling verenigen, daar dit de inwoners te veel geld zou gaan kosten.

Van der Heijden stelde dat juist deze mensen het afval weggooien, daar ze geen tien cent willen betalen om het te laten ophalen.

Raadslid Aarnink toonde zich voorstander van verscherpt politietoezicht. Tegelijkertijd zou in de kranten een waarschuwende bekendmaking moeten komen.

Dit laatste nu werd in die betreffende raadsvergadering besloten onder voorbehoud, dat wanneer het geen resultaat had, de reinigingsheffing alsnog werd ingevoerd.

Uit de daarop volgende raadsvergadering van 7 april 1941 is op te maken, dat het verscherpte toezicht niet tot een ander gedrag van de mensen heeft geleid. Want het voorstel tot invoering van reinigingsrechten prijkte op de agenda.

Raadslid Tukkers vroeg zich nu af of er werkelijk wel zoveel vuil langs de wegen lag, want er waren naast de drie veldwachters toch voldoende marechaussee's en kommiezen voor controle. Burgemeester Van der Heijden had in ieder geval wel geconstateerd, dat veel vuil langs de weg lag.

Raadslid Blokhuis vroeg nog of het afval wel gebruikt mocht worden voor bemesting van eigen tuin. Ook dat kon niet toegestaan worden, omdat dan de kans bleef dat het elders werd gedeponeed.

De opmerking van raadslid Goorhuis, dat haardas nogal eens gebruikt werd voor tuinpaden, zorgde ervoor dat dit afval niet onder de nieuwe regeling zou vallen. De reinigingsrechten waren overigens relatief laag, omdat ze slechts bedoeld waren als een prikkel.

Ondanks dat Tukkers zich bleef verzetten tegen de invoering van reinigingsrechten werd het voorstel bij raadsbesluit van 7 april 1941 toch bekrachtigd.

H.Boink

Hee kan mangs
onbevreur n oet n hook kommn.

In 'n vorige aflevering van 't Onderschoer waren enkele Twentse weerspreuken opgenomen, genoteerd uit oude Twentsche Almanakken. Naast deze weerspreuken komen in deze almanakken ook andere niet op het weer betrekking hebbende spreuken en gezegden voor. Vaak ook met een humoristische inslag.

De schrijfwijze is onveranderd overgenomen, zodat deze in sommige gevallen nogal kan verschillen met huidige Twentse schrijfwijzen.

Met éénen spronk twee hazen bespringen, da's wa een van de allerdomste dingen.

De kop kold, de veute warm, maakt de riekste dokter arm. (1918).

Twentsche boeren, wovölle hei, lig nog hier onbebouwd, Maakt van de hei toch land en wei, 'k wer, dat 't ow nicht berouwt! (1919).

't Geluk dat is ne blinde koo, 't löp oop dén domsten ossen too.

Achter meer as veur oetgoan, döt nen boer veuroetgoan. (1920).

Mesten met fosforiet, maakt van mennigen boer nen "Piet". (1921).

'n Lank vrommënse is ne halve ledder in hoes.

Luie snieders naei'jt met lange draör.

Dat was mis zeè de birman (bedelaar), dow beet um de hond in 't heulten been.

As de peerde zat zint, smiet ze de krub um.

Van 't eerste ei, dat 'n hanen leg, zas dow 'n kuken hebben.

As 't oop de pestoor regent, dan droppelt 't oop de köster.

"As 't herte mer zwart is", zeg de köster, dow harre 'n

rood vessien an. (1931).

"'t Beste peerd in 't miln", zeg de duvel, dow reed hee tusken twee kloppen.

Woo ne goo vrouw in 't hoes is, doa wast 't spek an 'n balken.

Onze Leeuwen Heer weet alns, behalve wat in de wost zit. (1932).

"Dat is good vuur de wandluuze", zeè de boer, dow stökke 't hoes in 'n braand.

Hee is zo drok as ne motte met ééne tit en datteen biggen.

Woe meer de katte striept wödt, woe hooger ze 'n stet oophoolt.

"Dow hes good lachen", zeg de hen tegen 'n haan, dow hoofs gen eier te leggen. (1933).

Wat van apen komt wil loezen, wat van katten koomp wil moezen.

"Kop-arbeid grip an", zeg 'n ossen, dow mosse de pioog trekken.

"ik straffe mien wief met goo weurde", zeè de köster, dow smeete eer met 'n biebel an 'n kop.

As ne jong en nen hond meka te meute komt en de jong smit nig en 'n hond blekt nich, dan deugt ze beide nich. (1935).

"Ieder zien plezeer", zeè de duvel dow killern hee zien schoonmoor met de greepe in de ribben.

Bi'j de grote boeren blekt de honde: "Hew! Hew!" (1936).

"Dat konk nich better treffen", zeè de snieder, dow smheet è noa ne vleege en trof zien wief. (1937).

"I'j zint zo hoeveerig as ne ganze dee ne zwane hef oet-brod!" zee de boer, dow har de koojonge ne ni'je pet op. (1938).

"Groot bi'j groot zee 'n nettelkönnik" en hee gung bi'j 'n stork (ooievaar) op 'n stet zitten. (1939).

"'k Hool van kloar", zeè de vrouw -dow keern ze met 'n riebezzem de hoonderkötteln van de toafel.

Noabers haand mot oaver 'n toen rekken. (1943).

"'k Mot de kost zoer verdeenen", zeè de man, en hee verkofn citroenen.

"Doar hei 'j Gods woord zwart op wit", zeè de köster, dow reed de pestoor op nen schimmel. (1941).

We houden ons van harte aanbevolen voor meer van deze vooral oudere uitdrukkingen.

J.A.den Ouden

38 perceelen eerste Gras,

staande onder den Huize Singraven, bij het Hoogeinde in de Vierdagwerk, den Bomgaarden, het Paardekampje, de Twaalfdagwerk, de Nieuwe weide, de Molenbree en in de Laan, zooals die jaarlijks aldaar worden verpacht.

Daarna des namiddags om 2 uur op het erve »BRANDEHOF» te Noorddeurningen:

onderscheidene perceelen

EERSTE GRAS,

staande onder Noorddeurningen en in Goosinkmate te Lattrop, zooals die gewoonlijk aldaar worden verkocht.

Vervolgens voor den Heer H. SCHOLTEN:

6 perceelen gras,

staande in Schutmansweide aan het Kanaal, en 2 perceelen in het Fleijer.

Uit: Weekblad v. Old. e.o.

4-7-1891

NUMMER 40.

Op heden den vijftiensten der maand Mei
des jaars een duizend acht honderd negen en zeventig, compareerden voor ons

Gerrit Willem Stierghimmer
Ambtenaar van den Burgerlijken Stand der Gemeente DENEKAMP, Provincie OVERIJSEL,
Caspar Hendrik Dijkhuis, oud een en vijftig jaren land-
bouwer en Bernardus Feilers, oud vier en dertig jaren land-
bouwer beiden wonende te Denekamp

de welke ons hebben aangegeven dat Hermannus Johannes Leussink,
oude zeven en zestig jaren landbouwer, echtgenoot van
Martha Wigger, geen van Berend Leussink en Johanna
Blankenvoort beiden overleden geboren te Tubbergen en
wonende te Denekamp op den dertienden dezer maand
des namiddags te een ure, in het Huis staande in
Hof. Coud. Colmar van ruzen overleden

Van welke aangave wij deze acte hebben opgemaakt, die na gedane voorlezing is geteekend
door ons, en de Compareerden

C. H. Dijkhuis
B. Feilers

C. M. W. O. G. L.

Overlijdensacte Hermannus Johannes Leussink

HET ERVE LOLF (SLOT)

*Beknopte beschrijving van de
geschiedenis van het erve
Lölf in Oud Ootmarsum.*

Dit artikel is een uittreksel van een bijdrage voor het boek "Genealogie/geschiedenis (Bos)Werger-Leussink" dat maart 1991 door A.H.Boswerger in samenwerking met R.F.A. Rorink tot stand is gekomen.

het Lölf bewoond door Leussink

In de vorige aflevering hebben we gezien dat het erve Lolf, groot ruim 18 bunder, in 1863 door de toenmalige pachter Hermannus Johannes voor f.3000,- werd gekocht van Johannes Ensink uit Ootmarsum. We hebben voornamelijk de zakelijke kant van zijn verblijf op de boerderij gezien. Leussink was echter getrouwd en had een gezin. Tijd dus om aandacht te besteden aan hun lotgevallen. Het wordt het verhaal van een hard boerenbestaan.

Op het Lölf zat t het echtpaar Leussink-Wigger jaren tegen, met een levenloos kind, een kind dat met 7 jaar stierf en een dochter die, toch ook pas 25 jaar oud, overleed. Vader Harmen Jan hoefde het niet meer mee te maken, dat zijn oudste zoon in 1883 op 27-jarige leeftijd zou sterven. Harmen Jan Leussink zelf overleed 13 mei 1879 op 67-jarige leeftijd op het Lölf in Oud Ootmarsum. Hij werd op de 15e mei aangegeven bij de burgerlijke stand van de gemeente Denekamp door zijn "noabers" Casper Hendrik Dijkhuis en Bernardus Veelers van de boerderij Rools of Roolfs.

De memorie van successie van Hermannus Johannes Leussink vermeldt de toestand waarin het erve Lölf zich bevond: "hooiland, grasgrond, huis en erf, heide, dennenbosch, bosch, dennenhakhout en water als weiland, in alles samen groot 23.53.12 centiaren. Worden de genoemde goederen door de aangevers geschat op eene geheele koopwaarde, ten dage

van het overlijden des erflaters, van vijfduizendnegenhonderd gulden". De inboedel en verdere roerende goederen werden op zevenhonderd gulden geschat. Na aftrek van het passief bleef als batig saldo over een bedrag van f.2700,-. De erflater was hierin voor de helft gerechtigd (huwelijk in gemeenschap van goederen). De beide nage-laten zonen Bernardus en Johannes hadden hierdoor ieder recht op een bedrag van f.675,-.

Na het overlijden van Harmen Jan en diens oudste zoon Bernardus in 1883 woonden op de boerderij de weduwe Martha Wigger en haar zoon Johannes Leussink. Als altijd was er hulp van meiden of knechten. Vroeger had bij hen Johanna Gezina "Duis-Lölf" gewerkt. (In 1866 gehuwd met Bernardus Masselink, in 1868 reeds overleden). Zij was onmiskenbaar afkomstig van het Oale Lölf. Ook andere meiden en knechten, afkomstig uit de buurt of van verder weg, hebben op het Lölf gewerkt en ingewoond.

Vanaf ongeveer 1880 blijkt uit gegevens, dat de diverse heidegronden op het Lölf in cultuur werden gebracht. Een deel werd bouwland, een deel grasland, maar ook werd heide met bomen beplant zodat er op termijn bos ontstond. Deze ontwikkeling zou zich tot in de veertiger jaren van deze eeuw voortzetten. Het moet een zwaar karwei geweest zijn, dat voor het grootste deel met de "schup" is geklaard. Het lijkt me dan ook niet toevallig dat ontginningen vooral hebben plaatsgevonden als een generatie boerenzoons op de boerderij volwassen was geworden. Men zat dan betrekkelijk ruim in de arbeidskrachten.

nieuwe generatie

Het bleef wachten tot 1888 tot er een nieuwe generatie op de boerderij kwam, Johannes Leussink trouwde met Maria Reerink (Lölf's-Meike) uit Lattrop, dochter van Gerardus Reerink en Janna Busscher. Uit dit huwelijk werden vier kinderen geboren. Nog geen half jaar na de geboorte van zijn jongste kind stierf Johannes Leussink op 29 juli 1893 in het R.K.ziekenhuis te Lingen (Duitsland). De Duitse overlijdensakte vermeldt: overleden was in het gemelde ziekenhuis Johannes Leusing oud 34 jaar, geboren te Ootmarsum (wat Denekamp had moeten zijn), zoon van Hermann Johann Leusing en Martha geboren Wigger, en gehuwd met Maria geboren Rehding.

Maria Reerink hertrouwde in september 1894 met Albertus Meenderink. Op 18 maart 1900 stierf Albertus Meenderink, 35 jaar oud. In zeven jaar tijd was Maria Reerink nu twee keer weduwe geworden. Ze bleef op de boerderij met zeven kinderen achter, de oudste elf jaar, de jongste net een jaar.

Voor wat betreft de doodsoorzaken van de jonge mannen het volgende. In de familie wist men mij te vertellen, dat meer dan twintig jaar nadien een jong meisje, dat wilde trouwen met de boer op het Lölf, door haar familie of vrienden was gewaarschuwd: "Wichke, wichke, weet waar ie an begint, de teering zit doar in de pöst". Waarschijnlijk zijn ze dus gestorven aan TBC.

De financiële positie van de weduwe en haar gezin was na het overlijden van twee echtgenotes niet best. In september 1921 werd een veiling gehouden, waarbij een drietal percelen van de familie Leussink werd verkocht. Perceel nummer 818 (broekgrond, heide en hakhout) werd aan de weduwe Boerrigter-Tijink op het erve Keizer in Tilligte toegewezen. Perceel nummer 60, hooiland, kwam in handen van Hendrik ten Dam op erve Hoogboer te Hezingen, die het tien jaar later aan textielfabrikant en grootgrondbezitter Jannink uit Enschede zou verkopen. Tenslotte werd nummer 814, begroeid met dennen, verkocht aan Susanna oude Rotgerink, de weduwe van Johannes Lölf of Luft. (De lotgevallen van deze familie staan in het kort in de vorige aflevering van 't Onderschoer vermeld; de overleden echtgenoten van de weduwen Leussink en Luft waren neven). In 1927 werd een gedeelte van perceel nummer 815 aan dezelfde familie verkocht. De boerderij Lölf was na dit alles tot een grootte van ruim 18 hectare ingekrompen.

laatste tachtig jaar in vogelvlucht

De oudste zoon, Hermannus Johannes Leussink (Lölf's-Herm) werd de volgende boer op het Lölf. Hij trouwde er in 1922 met Maria Gezina Koldemeule (marie van Hesselman of Hesseln'k). Zijn jongere broer Bernardus Antonius Leussink (Lölf's-Bearnd) was naar de gemeente Ootmarsum vertrokken. Daar woonde hij op de Mors met zijn vrouw Wilhelmina Maria Lucas.

De oude boerderij in Oud Ootmarsum had echter de langste

tijd bestaan. Begin februari 1934 brak er brand uit, waardoor de boerderij in de as werd gelegd. Waarschijnlijk was kortsluiting hiervan de oorzaak geweest. Hoewel snel begonnen werd met de herbouw, was het erve Lölf een groot deel van zijn historie kwijt geraakt in de vlammen. De kinderen konden ondertussen bij familie en burens worden ondergebracht. Begin mei van hetzelfde jaar kon de familie de nieuwe boerderij betrekken. Tot de dag van vandaag woont er nog een nazaat.

Anno 1991 is er op het Lölf veel veranderd. De gewassen, die vroeger algemeen werden verbouwd als rogge en boekweit, zijn ook op het Lölf verdwenen. In plaats hiervan is de maïs gekomen met een veel hogere opbrengst per bunder. Ook werden er veelal aardappelen geteeld, eveneens een verplicht nummer zoals dat voorheen de rogge was. Af en toe groeide er dan nog iets anders: erwten, bonen, capucijners of gerst. Het doorbreekt een zekere vorm van eentonigheid.

Van de oude percelen, die mogelijk eeuwenlang dezelfde vorm hebben gehad, is na de ruilverkaveling (die oktober 1967 voltooid werd) weinig meer terug te vinden. De gehele oppervlakte van de boerderij staat kadastraal onder drie perceelnummers vermeld: een onder het Lölf, en twee percelen onder de Ottershagen, waarmee tegenwoordig het Lölfveld wordt aangeduid. In "ruil" is er de Lölfweg die de naam van de oude boerderij hopelijk voorgoed vastlegt en levend houdt.

R.F.A.Rorink

(slot)

Beknpte bronvermelding:

Archieven

Rijksarchief voor Overijssel in Zwolle:

- Registers van burgerlijke stand
- DTB-registers R.K. en N.H.Kerk Ootmarsum
- Rechterlijk archief van het landgericht Ootmarsum, registers van de 50e penning, inv. nr.72
- Notarieel archief Ten Pol Ootmarsum, 1847 nr.60, 1858 nr.3, 1863 nr.740, 1865 nr.1065, 1877 nr.2933, 1878 nr.3124, 1881 nr.3652 en 3653
- Memories van successie, kantoor Almelo inv.nr.128

Gemeente-archieven van Denekamp, Tubbergen en Lingen

't Heemhoes te Denekamp: diverse bevolkingsregisters gemeente Denekamp

Dienst van het Kadaster en de Openbare Registers in de provincie Overijssel te Zwolle (KADOR)

HERINNERINGEN VAN EEN VROEGERE BOER EN EEN OUD SCHOENMAKER (I)

In april 1986 hadden wijlen Johan Heerink en Hennie Asma van de Werkgroep Geschiedenis een gesprek met Johan Scholten en de inmiddels overleden Gerard Rikhof uit Oldenzaal, vroeger buren en kameraden. Hierna volgt een weergave van dat gesprek.

De in 1908 geboren Johan Scholten vertelde dat zijn vader als ongetrouwde jongeman van de Foksweg in Beuningen naar Denekamp is gekomen om bij een tante, Johanna Scholten, aan de Vledderstraat te gaan wonen en werken. Later heeft hij de boerderij van zijn ongehuwde tante overgenomen. Die tante had de boerderij ook geërfd en wel van een zekere Rakers, die van beroep kuiper was en er wat bij boerde. In die tijd was het maar een klein boerderijtje met slechts één koe op stal. In de loop van de tijd heeft zijn vader (Foks-Jan) er stukken grond bij kunnen kopen. Bijvoorbeeld een akker in de Kerker-es, die van Keizer uit het dorp gekocht werd. Op het laatst bezat Scholten zodoende zo'n 15 her en der liggende percelen bouw- en weiland. Het aantal koeien was opgelopen tot vier.

Gerard Rikhof, die geboren is in 1912 en dus ongeveer vier jaar jonger was dan zijn vroegere overbuurman, vertelde dat zijn ouders vroeger in een huisje woonden, dat stond tussen het hotel Van Blanken en het pand van slager Dingeldein, aan de Grotestraat.

"Toen mijn ouders getrouwd zijn is mijn moeder daar met een hoedenwinkelje begonnen, terwijl mijn vader daar al een paar jaar eerder met een schoenmakerij gestart was. De schoenmaker Gortemaker, die er tot dan woonde, was overleden en mijn grootvader wilde dat mijn vader naar het dorp zou gaan, ofschoon hij dat zelf eigenlijk liever niet wilde. Mijn grootouders woonden in die tijd aan de Nordhornsestraat, waar nu nog een Rikhof (Jöbke) woont. Ook hebben voorouders van mij aan de Brandlichterweg gewoond, thans boerderij Keizer en aan de Ootmarsumse-

straat, waar nu nog een dikke lindeboom staat en een stuk land "Jöbkes-kaamp" heet. Later is van Jöbke ook wel Japink gemaakt, maar het is Jöbke. En gaan we wat verder terug in de tijd dan is de familie Rikhof in Agelo te vinden." Op zaterdag kwam grootvader Rikhof altijd in het dorp, dan liet hij zich scheren bij kapper Oorthuis. Na afloop kwam hij altijd bij ons aan en dan klonk het: "Zo Sientje, hoe is 't hier, is Herman hoast kloar?" Sientje en Herman waren de ouders van Gerard Rikhof. Moeder Rikhof haalde dan een glaasje uit de kast, dat er speciaal voor grootvader stond, en dan kreeg opa Rikhof twee borrels. De eerste ging in één keer naar binnen en het tweede glaasje dronk hij langzaam leeg. Daarna ging hij weer naar huis aan de Nordhornsestraat. Gerard Rikhof ziet zijn grootvader nog met de handen op de rug en iets voorover lopend. 's Zondags na de mis van half negen kwamen ze met zijn beiden. Dan kwam oma ook mee. Normaal gingen ze om half negen naar de kerk. Alleen als ze ter communie gingen, gingen ze naar de zeven-uurs mis. Maar dat gebeurde maar een keer of vier per jaar. Voordat het gebouw "Concordia" (nu Marktzicht) aan de Lange Voor in 1914 gereed kwam, was het verenigingsgebouw gevestigd aan de Vledderstraat. Toen het nieuwe gebouw Concordia in gebruik werd genomen, trok vader Rikhof in het oude verenigingsgebouw, waar jarenlang de schoenenwinkel was en het reparatiebedrijf. Het is op de plaats waar Josef zijn broer nu nog woont. Op een van de ramen in de werkplaats stond "mei 1914" geschilderd. Dat is waarschijnlijk de tijd dat mijn ouders erin zijn getrokken.

Toen Gerard's ouders naar de Vledderstraat gingen, kwam in hun oude huis aan de Grotestraat een zekere Harink.

de bewaarschooltijd

Johan Scholten en Gerard Rikhof zijn vroeger naar de bewaarschool geweest van de zusters aan de Wilhelminastraat. In die tijd waren de zusters nog maar enkele jaren in het dorp (1912). Toen Johan Scholten de bewaarschool bezocht, was die nog gevestigd in een gebouwtje met een gebroken kap, naast het zusters- en ziekenhuis, de vroegere biechtkapel. Later kwam de bewaarschool wat verderop in de Wilhelminastraat. Maar toen waren dat nog twee woonhuizen, die eigendom waren van een zekere Ottinkhof. In het ene huis woonde de familie Van der

Zande.

In die tijd waren de zusters Godelieva en Modesta de "bewaarschoolzusters". "In de bewaarschool moesten we", zo vertelden ze "meest zingen en bidden, we deden wat spelletjes, vlochten mandjes van papier en vouwden blaadjes". Maar als mijn moeder na schooltijd vroeg, wat ik op school gedaan had, dan antwoordde ik gewoonlijk: "Zingen en bidden", herinnert Rikhof zich. Ze gingen altijd zonder problemen naar school, maar een zekere Jantje uit dezelfde buurt werd altijd door de knecht van zijn vader naar school gebracht. Geregeld ging Jantje er tussenuit op school en soms was hij al weer eerder thuis dan de knecht, die hem op de fiets had gebracht. Later ging Jantje maar helemaal niet meer.

In de bewaarschool waren twee klassen. Rikhof heeft in zijn bewaarschoolperiode ook nog een tijd op de toen pas gereedgekomen meisjesschool gezeten.

naar de "grote school"

"Toen ik al een tijd de schooljaren achter me had", zo vertelde Johan Scholten, "kwam pas de katholieke jongensschool aan de Ootmarsumsestraat gereed. Zodoende heb ik dus op de openbare school gezeten". Zes klassen waren er met Mulders als hoofd; de andere onderwijzers waren Goorhuis, Damhuis en Bernink. Verder waren er nog de twee onderwijzeressen Hilderink en Schellings. Toen juffrouw Hilderink met Schellings uit Beuningen trouwde is juffrouw Kloeze voor haar in de plaats gekomen. Meester Damhuis zat met zijn klas in een noodgebouw, een keet achter de school, omdat de school zelf te klein was. Dat gebouwtje is er neergezet in de oorlogsjaren 1914/18. De mensen moesten daar in die tijd hun distributiebonnen halen.

Na het gereedkomen van de jongensschool in 1923 gingen de katholieke jongens daar naar toe. In de openbare school was toen ruimte genoeg en kon het noodgebouw een nieuwe bestemming krijgen. Op de Weegh heeft er toen een poos gewoond en had er ook zijn groente- en fruithandel.

In die tijd was dus Mulders het hoofd van de openbare school. Hij was en bleef wel altijd de baas en kon uitstekend de orde handhaven. Mulders was strikt eerlijk; de meesten mochten hem wel.

Schoolfoto; tweede L is Johan Scholten

Meester Bernink had het altijd over vogels en bloemen en op vrije woensdagmiddagen mochten we met hem naar de Austieberg. Onderweg zag hij van alles: hier een vogel, daar een paddestoel of een bloempje. Een gevleugelde uitdrukking van hem was "zeldzaam, zeldzaam, komt niet alle dagen voor". Natuurlijk leerde men bij Bernink ook wel lezen, schrijven en rekenen, maar de natuur was toch wel heel erg belangrijk voor hem. Hij had altijd de derde klas en de twee onderwijzeressen de twee laagste klassen. Geschreven werd nog met griffels op leien. Later in de hogere klassen werd pen en inkt gebruikt. Het inktpotje zat in de banken. "Soms als er meisjes met lange haren in de bank voor ons zaten, zoals een meisje van Van der Kamp of Mina Tukkers, maakten we het inktpotje wel eens open, zodat de lange haarvlechten van de meisjes in de inktpot terecht kwamen", aldus de verteller.

Als de meester zoiets merkte, dan kreeg men er flink van langs, vooral van Goorhuis.

Omdat ze naar een openbare school gingen, kreeg men in de r.k. meisjesschool katechismuslessen. De niet-katholieke leerlingen hadden dan vrij-af. De katechismuslessen werden gegeven door één van de kapelaans.

Vroeger waren de schooluren van 9 tot 11.30 en van 13.30-16.00 uur. Voor het "plechtig aannemen" kregen de kinderen negen dagen lang elke dag katechismusles. Het hele katechismusboek moesten ze van buiten kennen. Dat boek was vroeger in drie hoofdstukken verdeeld en men mocht het in drie gedeeltes leren en opzeggen. Als iemand de katechismus niet helemaal kende werd deze niet aangenomen. Zo werd dat tenminste gesteld, maar er werd altijd wel een mouw aangepast, wanneer het nodig was.

Na de lagere school heeft Johan Scholten twee jaar lang, 's winters de landbouw-avondschool bezocht. Meester Mulders gaf de lessen in de jongensschool, het waren alleen theorielessen.

De jonge boerenuit Lattrop en Tilligte kwamen niet naar Denekamp om die lessen te volgen, wel die uit Beuningen. Meester Mulders heeft hier heel veel voor de boeren gedaan. Nauw betrokken was hij bij de oprichting van de A.B.T.B. in Denekamp en van de boerinnen-huishoudschool in Noord Deurningen. Aan die school bij het klooster heeft Mulders ook nog les gegeven.

Gerard Rikhof heeft zowel op de openbare als op de katho-

Meester Bernink had het altijd over vogels en bloemen en op vrije woensdagmiddagen mochten we met hem naar de Austieberg. Onderweg zag hij van alles: hier een vogel, daar een paddestoel of een bloempje. Een gevleugelde uitdrukking van hem was "zeldzaam, zeldzaam, komt niet alle dagen voor". Natuurlijk leerde men bij Bernink ook wel lezen, schrijven en rekenen, maar de natuur was toch wel heel erg belangrijk voor hem. Hij had altijd de derde klas en de twee onderwijzeressen de twee laagste klassen. Geschreven werd nog met griffels op leien. Later in de hogere klassen werd pen en inkt gebruikt. Het inktpotje zat in de banken. "Soms als er meisjes met lange haren in de bank voor ons zaten, zoals een meisje van Van der Kamp of Mina Tukkers, maakten we het inktpotje wel eens open, zodat de lange haarvlechten van de meisjes in de inktpot terecht kwamen", aldus de verteller. Als de meester zoiets merkte, dan kreeg men er flink van langs, vooral van Goorhuis.

Omdat ze naar een openbare school gingen, kreeg men in de r.k. meisjesschool katechismuslessen. De niet-katholieke leerlingen hadden dan vrij-af. De katechismuslessen werden gegeven door één van de kapelaans. Vroeger waren de schooluren van 9 tot 11.30 en van 13.30-16.00 uur. Voor het "plechtig aannemen" kregen de kinderen negen dagen lang elke dag katechismusles. Het hele katechismusboek moesten ze van buiten kennen. Dat boek was vroeger in drie hoofdstukken verdeeld en men mocht het in drie gedeeltes leren en opzeggen. Als iemand de katechismus niet helemaal kende werd deze niet aangenomen. Zo werd dat tenminste gesteld, maar er werd altijd wel een mouw aangepast, wanneer het nodig was.

Na de lagere school heeft Johan Scholten twee jaar lang, 's winters de landbouw-avondschool bezocht. Meester Mulders gaf de lessen in de jongensschool, het waren alleen theorielessen.

De jonge boerenuit Lattrop en Tilligte kwamen niet naar Denekamp om die lessen te volgen, wel die uit Beuningen. Meester Mulders heeft hier heel veel voor de boeren gedaan. Nauw betrokken was hij bij de oprichting van de A.B.T.B. in Denekamp en van de boerinnen-huishoudschool in Noord Deurningen. Aan die school bij het klooster heeft Mulders ook nog les gegeven.

Gerard Rikhof heeft zowel op de openbare als op de katho-

lieke jongensschool gezeten. Bijna drie jaar lang zat hij bij meester Mulders, namelijk in de zesde, de zevende en gedeeltelijk de achtste klas. "Ik was 13½ jaar toen mijn vader het nogal druk had met het maken en repareren van schoenen. Daarom wilde hij me graag van school en in de werkplaats hebben. Hij ging toen naar meester Mulders. Die vertelde hem dat ik van school mocht op voorwaarde dat ik twee jaar lang de avondschool zou volgen", weet Rikhof nog. In die tijd gaf daar behalve meester Mulders ook een naamgenoot van hem uit Oldenzaal les. De lessen werden 's avonds van zeven tot half negen in de jongensschool gegeven. Geleerd werd er boekhouden, brieven schrijven, kaarten en formulieren invullen en meer van zulke dingen. De onderwijzers Bernink en Goorhuis gaven geen avondlessen; Bernink was druk met zijn museum en Goorhuis met de boerenleenbank.

H. Asma

(wordt vervolgd)

De ondergeteekende
bericht het geachte pub-
liek van Denekamp
en omstreken, dat hij met 1 Novem-
ber a. s. zijne

Bakkerij en Winkelzaak

overdoet aan **J. H. MORSINK**,
en bedankt bij deze voor de gunst
tijdens de uitoefening van zijn bedrijf
ondervonden.

B. J. VAN BLANKEN.

Ingevolge bovenstaand bericht, be-
veelt ondergeteekende zich bij het
geachte publiek van Denekamp en
omstreken aan en hoopt door eene
nette en soliede bediening, zich steeds
de gunst door zijn voorganger geno-
ten, waardig te maken.

Denekamp. **J. H. MORSINK.**

Uit: Weekblad v. Old. e.o.
24-10-1891

Tot de dertiger/veertiger jaren strekte zich aan weerszijden van de huidige Brandlichterweg te Denekamp een uitgestrekt heide- en bosgebied uit, een grote oppervlakte woeste, onontgonnen grond. Dat begon al enigermate bij de kruising met de Gildehauserdijk, maar vanaf de Punthuizerweg was het praktisch één uitgestrekt natuurgebied met afwisselend enkele weilanden.

Na de Tweede Wereldoorlog is hierin door ontginning geleidelijk verandering gekomen. En weer jaren later is door de ruilverkaveling één groot landbouwgebied ontstaan, keurig in kavels verdeeld en door rechte asfaltwegen doorsneden. De natuur moest wijken voor de cultuur. Gelukkig zijn enkele karakteristieke natuurgebieden behouden gebleven: aan de Stroothuizerweg liggen nog ongerept "Groommans plassen" en ook verder zuidwaarts aan de Strengveldweg zijn nog enkele prachtige stukjes heide- en bosgebied bewaard gebleven.

Aan het deel van de Punthuizerweg, gelegen tussen de Brandlichterweg en de Stroothuizerweg, ligt aan de oostkant ook nog een klein stukje woeste grond. Als je hier vroeger door de eerste honderd meter bos was heengedrongen, strekte zich één groot heideveld als een panorama uit. Zover je oog reikte zag je de paarse gloed van de heide met in de verte tegen de bosrand vaak een groep reëen. Nu zie je er afwisselend weilanden en maïsvelden. Het land is in cultuur gebracht, heet dat.

De term "onverdeelde helft" gaat over de tijd dat het cultuurgebied nog natuurgebied was, dus vóór de ruilverkaveling. Op de zojuist aangegeven plek aan de Punthuizerweg, vroeger het Achterveld geheten, deed zich de situatie voor, dat twee eigenaren eenzelfde stuk grond bezaten: een onverdeelde helft.

Het kwam vroeger vaker voor dat twee of zelfs drie personen, die niet verwant of buur waren, samen één stuk grond kochten. In onderling overleg werd dan afgesproken, wie welke rechten en plichten had. Dat dit wel eens tot onenigheid leidde, spreekt voor zich. Een voorbeeld uit

de praktijk moge dit aantonen.

Door genoemde onverdeelde helft, een stuk woeste grond, begroeid met bomen en houtopslag op wallen, liep ook een afwateringssloot, een "waterleiding". Dergelijke leidingen werden jaarlijks geschouwd, geïnspecteerd. Dan zag je in de buitengebieden overal de plakaten aangeslagen op bomen en hekken: "het waterschap houdt schouw over de waterleidingen".

Bleek bij deze controle, dat iemand zijn plicht verwaarloosd had omdat hij de sloten niet schoon gemaakt had en het water dus niet vrij kon doorstromen, dan volgde een waarschuwing of zelfs een boete. En daarmee ontstond de strijdvraag onder de eigenaars, wie dat jaar daarvoor verantwoordelijk was.

Behalve deze onenigheid kon er natuurlijk ook al heel gemakkelijk wrijving ontstaan over het kappen van de houtwallen of het vellen van de bomen. Dit hout had in die tijd een betrekkelijk grote waarde als brandhout: de geschiedenis herhaalt zich. In die tijd werd het twijghout tot takkebossen verwerkt en deels zelf gebruikt, deels verkocht aan de plaatselijke bakkers, die toen nog allemaal "warm" waren en de de ovens ermee stookten. Het "kleufholt" werd opgeslagen op het erf en als verwarmingsbron thuis gebruikt in fornuis en kachel.

Zoals gezegd heeft de ruilverkaveling aan al deze problemen en kibbelpartijen een einde gemaakt. Lineaal en tekenstift werden op de plattegrond gezet en het gebied werd in voor de eigenaar handzame en gemakkelijk bereikbare kavels ingedeeld. Het mooie, natuurlijke gebied met houtwallen, heidevelden, bossen en slingerwegen moest wijken voor een economisch en efficiënt cultuurlandschap. Of het er mooier van is geworden.....???

H.A.Benneker

De stoet is zo zacht
dee kōj met eenn taand wa bieln.

BEDRIJVGHEID IN DENEKAMP

Ruim honderd jaar geleden waren er in de gemeente Denekamp diverse ambachtelijke bedrijven, die werkgelegenheid boden aan een of meer personen buiten de eigenaar en zijn gezin.

Een overzicht volgt hierna, waarbij telkens het aantal personeelsleden is vermeld.

1. Aannemer publieke werken: W.Scholten te Denekamp;
twee.
2. Bakkerijen : G.Blokhuis, Denekamp; twee.
G.Knippers, Denekamp; twee.
B.J.van Blanken, Denekamp; twee.
H.A.Bekhuis, Denekamp; twee.
3. Blekerijen: A.A.Rientjes, Oud Ootmarsum; vier.
G.J.Keupink, Oud Ootmarsum; drie.
4. Horlogemaker: J.D.ter Haar, Denekamp; twee.
5. Huisschilder: J.H.Bekhuis, Denekamp; twee.
6. Klompenmakerijen: J.H.Hulskotte, Denekamp; twee.
H.J.Masseling, Denekamp; twee.
J.J.Masseling, Denekamp; twee.
L.Remerink, buurtschap Denekamp;
twee.
7. Kuiperij: W.Dingeldein, Denekamp; drie.
8. Metselsteenfabriek: H.M.Stavermans, Groot Agelo; zes.
9. Molenaars (koren): J.Hazelbekke, Nutter; tevens grutter/bakker; twee.
H.Borgelink, buurtschap Denekamp;
drie.
G.Kienhuis, Denekamp; twee.
W.IJzereef, buurtschap Denekamp;
tevens olieslagerij; twee.
10. Paardenvillers : M.M.Suskind, Denekamp; twee
(slagers) D.ten Brink, buurtschap Denekamp; drie.
S.Suskind, Denekamp; twee.
L.Salomons, buurtschap Denekamp; drie.

11. Schoenmakers: J.H. Knippers; drie.
G. Bernink, Denekamp; twee.
12. Smederijen: H.H. Masselink, Denekamp; vier.
J. Olde Dubbelink, Denekamp; twee.
D. Lutters, Denekamp; drie.
J. Zwiép, Noord Deurningen; twee.
J. Arends, Lattrop; twee.
13. Timmerlieden: G. Knippers, Denekamp; drie.
B. Hoomberg, Denekamp; een.
E. Santvoort, Denekamp; twee.
J. Wigger, Lattrop; twee.
J. Veltmaat, buurtschap Denekamp; twee.
J. Wolkotte, Noord Deurningen; een.
G. Hulsmeyer, Breklenkamp; een.
B. Vos, Breklenkamp; twee.
14. Varkensslachterij/
rokerij/worstmakerij: J.G.E. Keizer, Denekamp; twee+
seizoenpersoneel.
15. Wasserij: G.W. Cramer, Oud Ootmarsum; twee.
16. Wieldraaierij: B. Tijkotte, buurtschap Denekamp; twee.
17. Winkelier: G. Keizers, Denekamp; drie.

H. Boink

Kiezers der gemeente Denekamp!

Bij de verkiezing van een lid van den Raad, kan eene groote onbillijkheid worden weggenomen. De buurtschap Tilligte toch is door twee leden en de buurtschap Klein Ageloo in het geheel niet in den Raad vertegenwoordigd. Willen wij eerlijk zijn laten wij dan a.s. Dinsdag onze stem uitbrengen op

G. WIEGINK,

te Klein-Ageloo.

VELE KIEZERS.

DENEKAMP, 16 Juli 1891.

Uit: Weekblad voor Oldenzaal e.o.
18-7-1891

Duizendblad

Duizendblad (*Achillea millefolium*). Het Geslacht *Achillea* heeft deze naam gekregen omdat Achilles, de krijgsheld voor Troje en leerling van de centaur Chiron, volgens de sage, de levens redde van zijn soldaten, die verwondingen hadden opgelopen door de wonden met deze plant te behandelen. Zo moest zelfs Tolephus, zijn tegenstander in de strijd om Troje, zich op raad van het orakel tot hem wenden om genezen te worden.

De plant staat sedert eeuwen bekend als een wondkruid en heeft bloedstelpende eigenschappen. Een oude naam, die hierop duidde, was *Herba sanguinaria*. Ook werd de plant als thee getrokken bij borstkwalen, reumatische aandoeningen, zenuwziekten en als koortsmiddel. Dit kruid bevat namelijk looien bitterstoffen en werd daarom ook gebruikt bij maag en leveraandoening.

In het Duits heet de plant *Zimmermannskraut* omdat de timmerlieden het sap gebruikten, wanneer zij zich verwond hadden.

Een oude legende hierover verhaalde dat de Heilige Jozef, die zoals bekend timmerman was, het kruid op aanwijzing van Jezus gebruikte bij verwondingen, die hij tijdens zijn werk opgelopen had.

De bladeren werden ook gebruikt om als liefdesorakel te dienen. Wanneer men het blad driemaal in de neus ronddraaide, moest men tevens aan zijn of haar geliefde denken. Begon de neus te bloeden dan kreeg men elkaar als man en vrouw.

OM BIJ DE HAND TE HEBBEN

Stichting Heemkunde Denekamp

't HEEMHOES

Kerkplein 4, 7591 DD Denekamp;
tel.(05413) 4656.

't Heemhoes is het informatie-
en documentatiecentrum voor
heemkunde in Denekamp.

Geopend: ma/vr 9-12;do tevens
18.30-2130 uur.

Beheerder: J.A.den Ouden; tel.
privé (05413) 2800.

Administrateur: J.Zanderink;
tel. privé (05413) 2106.

Bibliothecaresse/Archief:
mevr.Th.Aasma-ten Broeke; tel.
privé (05413) 2434.

BESTUUR

H.A.Benneker, voorzitter;
H.Boink, secretaris; H.J.Aasma,
penningmeester; H.A.Meek; A.B.
Morsink; H.Nolten; W.A.J.Nij-
huis; J.A.den Ouden; B.Tijhuis;
G.J.Tijscholte en S.Wynia.

SECRETARIAAT

Diepengoor 16, 7591 BW Dene-
kamp; tel.(05413) 2261.

AANMELDEN DONATEURS

Aanmelden van donateurs kan
bij 't Heemhoes of secreta-
riaat. De kosten zijn per
jaar minimaal f.17,50. Hogere
bijdragen zijn van harte
welkom.

BANK/GIRO

ABN-bank Denekamp:
59.57.16.547;
Rabobank te Denekamp:
11.07.53.003.
Postgiro: 5565614.

werkgroepen

BEHEER EN ORGANISATIE

H.C.M.Boink-Wagenvoort, Die-
pengoor 16, 7591 BW Denekamp;
tel. (05413) 2261.

BIBLIOTHEEK EN ARCHIEF

Th.Aasma-ten Broeke, Willem
Wegewartstraat 1, 7591 TZ
Denekamp; tel. (5413) 2434.

BOERDERIJENONDERZOEK

H.Nolten, Bromeliastraat 50,
7591 XV Denekamp; tel.(05413)
2800.

DIALECT EN FOLKLORE

J.A.den Ouden, de Roerdomp 42,
7591 JB Denekamp; tel.(05413)
2800.

DIAPRESENTATIES

W.A.J.Nijhuis, Kasteellaan 4,
7591 PT Denekamp; tel.(05413)
1453.

EXPOSITIES

H.Boink,Diepengoor 16, 7591
BW Denekamp; tel.(05413)
2261.

FLORA & FAUNA

H.A.Meek, de Plevier 7, 7591
JJ Denekamp; tel.(05413)
3095.

GENEALOGIE

G.J.Tijscholte, Damweg 16,
Tilligte; tel.(05412) 51447.

GESCHIEDENIS

H.J.Aasma, Willem Wegewart-
straat 1, 7591 TZ Denekamp;
tel. (05413) 2434.

JUMELAGE METELEN

H.C.M.Boink-Wagenvoort, Die-
pengoor 16, 7591 BW Denekamp;
tel. (05413) 2261.

STICHTING HEEMKUNDE DENEKAMP

Sinds 1975 is er in Denekamp een heemkundegroep, welke tot haar werkterrein kan rekenen het gebied van de gemeente Denekamp.

Heemkunde wil zeggen de kennis van het eigen heem, de eigen omgeving, de streek waarin men woont. Voorts wordt hiermee aangeduid de kennis van zeden en gebruiken en van de opvattingen en overleveringen van de bevolking in verband met de aard van het land. Onder heemkunde verstaan we ook de zorg voor monument en landschap.

De doelstelling hierbij van de Stichting Heemkunde Denekamp is om door studie en onderzoek het verleden te analyseren en daarover te publiceren. Hierdoor wordt getracht waardering te wekken voor wat in de gemeente Denekamp door de natuur en de vroegere cultuur tot stand is gekomen. Met het verleden dat daarmee tot leven is gekomen wordt de dag van vandaag mede gestalte gegeven. Het aangeven van de toekomstige ontwikkeling wordt immers mede bepaald door de wetenschap, dat kennis van het verleden niet kan worden gemist, want in het verleden en het heden ligt de toekomst besloten.

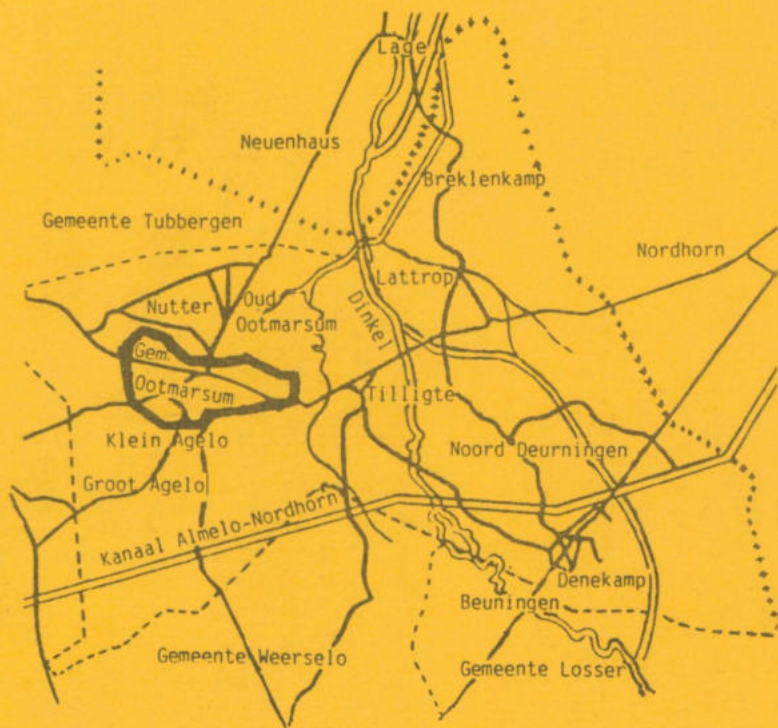
Om deze doelstelling te verwezenlijken heeft de Stichting Heemkunde Denekamp verschillende werkgroepen. Daarnaast is er het zestig pagina's tellende contactorgaan 't Onderschoer, dat vier keer per jaar verschijnt en kosteloos wordt toegezonden aan de donateurs. Voorts worden enkele keren per jaar bijeenkomsten en excursies gehouden voor de donateurs.

De donateurs hebben alle gelegenheid mee te denken en mee te praten over allerlei zaken die de stichting aangaan.

De Stichting Heemkunde beschikt over een eigen huisvesting, in 't Heemhoes, het informatiecentrum voor heemkunde. Hierin is het archief en de bibliotheek ondergebracht. Tevens vinden hier de werkbijeenkomsten en vergaderingen plaats. Boeken kunnen door de donateurs kosteloos worden geleend, waarvoor een catalogus beschikbaar is.

Hebt u belangstelling om mee te denken of ergens actief aan mee te doen, dan is dat mogelijk door lid te worden van een van de werkgroepen, zoals geschiedenis, flora en fauna, dialect en folklore. De adressen staan hiernaast. Nadere inlichtingen hierover zijn te krijgen op 't Heemhoes, waar u geheel vrijblijvend kunt binnenlopen.

GEMEENTE DENEKAMP

De kaart geeft het werkgebied weer van de Stichting Heemkunde Denekamp. Binnen deze gemeente ligt de gemeente Ootmarsum, zoals u kunt zien. De gemeente Denekamp heeft een oppervlakte van 8823 hectare en telt ruim 12.000 inwoners, welke wonen in de volgende kerkdorpen en buurtschappen (de vroegere marken): Denekamp, Noord Deurningen, Lattrop, Breklenkamp, Oud Ootmarsum, Nutter, Groot Agelo, Klein Agelo en Tilligte.